

KAJ VSE LAHKO DOŽIVI PRLEK, ČE GRE V SVET

821.163.6-94(497.412)"1946/1991"

Prispevek je tretje in zadnje nadaljevanje spominov Ivana Kukovca, ki so bi objavljeni v letniku IV in V Zgodovinskih zapisov. V zadnjem delu je zapis o nadaljevanju šolanja na ptujski gimnaziji in nato študentska leta na agronomski fakulteti v Ljubljani, prva zaposlitev, županovanje, politično udejstvovanje, upokojitev in na koncu afera pri odkupu deviz za potrebe novonastale države Slovenije. Tik pred smrtjo je bil Ivan Kukovec s sklepom sodišča oproščen vsakršne krivde.

Moje šolanje

Moji starši, sorodstvo in sosedje so pričakovali, da bom po mali maturi nadaljeval šolanje. Doma na kmetiji namreč ni bilo prostora za vseh nas sedem otrok, in če že nisem nameraval študirati za duhovnika, kjer bi verjetno lahko bil oskrbljen v internatu, so doma predvsem zaradi socialne stiske želeli, da si otroci čim prej pridobimo poklice. To pa v Ormožu, kjer ni bilo nobene srednje ali poklicne šole, nikakor ni bilo mogoče.

Ker smo sorodnikom v Mariboru in na Ptujju požrtvovalno pomagali z živili tudi prva leta po vojni, čeprav je bila za kmete uvedena obvezna oddaja pridelkov, smo pričakovali, da bom kot dijak lahko po potrebi stanoval kar pri njih, stroške pa bi zame poravnali z živili, saj denarja za dijaški dom dejansko nismo imeli. Ko sem leta 1946 opravil malo maturo, me je oče na osnovi časopisnega oglasa nagovoril, da se prijavim na razpis za vajenca v industrijsko-kovinarski šoli pri takratnem TAM-

-u v Mariboru, kjer je bilo v njihovem dijaškem domu možno brezplačno stanovati, vajencem pa so pripadali tudi delovna obleka, perilo in čevlji. Oče se je zbal stroškov mojega nadaljnega šolanja, saj je bilo doma še šest otrok, od katerih so mlajši šele začeli hoditi v osnovno šolo na Hardeku in nižjo gimnazijo v Ormožu. Vpis na industrijsko-kovinarsko šolo pa se mi ni posrečil kljub brezhibno opravljenem sprejemnem izpitu. Preprosto zato, ker so pri omejenem številu mest dali prednost starejšim kandidatom, takim, ki so med vojno izgubili več kot leto šolanja. Zaradi zamujanja vpisnih rokov na druge šole sem mrzlično iskal druge možnosti šolanja. Tako sem našel priložnost pri ravnatelju klasične gimnazije v Mariboru, kjer bi ob pogojnem vpisu moral polagati sprejemna izpita iz latinščine in grščine. Učenja bi se resno lotil, če bi le dobil stanovanje pri sorodnikih, zato sem se prav s tem namenom nemudoma oglasil pri stricu Ivanu in teti Marti v Mariboru. Ko sta me zvedavo vprašala, kje pa bom vendar stanoval v času šolanja, mi je postalo jasno, da zame nimajo prostora.

Razočaran sem se vrnil domov, da bi po že izraženi očetovi želji našel kako drugo vajeniško mesto. Na srečo sem srečal sošolca Ivana Mundo iz sosednje vasi. Povedal mi je, da se je že vpisal na ptujsko gimnazijo in da se bo dnevno vozil z vlakom iz Ormoža. Tudi sam sem dobil očetovo dovoljenje, da sem se lahko vpisal v peti razred.

Zaradi trikilometerske pešpoti do vlaka v Ormožu in še skoraj kilometerske s postaje na Ptujju do gimnazije, so doma celo privolili, da lahko stanujem v dijaškem domu na Ptujju. Ker pa praviloma kmečki otroci takrat nismo bili deležni socialne podpore oz. pravice do štipendij, da bi krili vsaj stroške bivanja v domu, sem bil že po treh mesecih izključen iz doma; očetu se namreč ni posrečilo prodati drv,

¹ **Ivan Kukovec**, dipl. inž. agronomije, rojen v Lešnici pri Ormožu, umrl leta 2000. Tretje nadaljevanje spominov in s tem konec zapisa. Prvo nadaljevanje je bilo objavljeno v Zgodovinskih zapisih leta 2007, drugo pa v letu 2008. Bralcu in svojcem se za večletni zamik zadnjega nadaljevanja zaradi objektivnih razlogov spoštljivo opravičujem. Zahvala velja urednici Zgodovinskih zapisov Manici Hartman, ki je zadnji del spominov prepisala iz originala in pripravila za tisk. Urednik spominov Franc Krnjak.

da bi prišel do potrebnega denarja, v domu pa niso bili pripravljene čakati na plačilo. Tako sem se štiri leta vozil z vlakom od Ormoža do Ptuja in dnevno skupaj pešačil osem kilometrov v obe smeri, saj takrat lokalnih avtobusnih prevozov še nismo poznali. Občasno sem uporabljal tudi domače kolo. Ko je zapadel visok sneg, mi je do vlaka pomagal gaziti oče ali pa sosed, ki se je vozil na delo v Kidričevo. Vsako jutro, že ob peti uri, me je zbudila mati in mi postregla s kruhom in toplim mlekom. Za malico in kosilo sem jemal s sabo kos kruha namazanega z zaseko, in košček klobase, domačega sira ali kaj podobnega in s tem sem moral vzdržati do večerje. Domov sem se vračal šele okrog 19. ure. Denarja za kosilo enostavno ni bilo, le včasih za toplo govejo juho v gostilni, kjer smo dijaki -vozači čakali na vlak.

Samo dvakrat v štirih letih sem izostal od pouka, ker sem utrujen zaspal na vlaku. Prvič sem se zbudil na postaji v Ivanjkovcih in jo ponoči mahnil v snegu sedem kilometrov kar peš proti domu, da bi bil naslednji dan spet v šoli. Drugič sem se zbudil šele v Ljutomeru, kjer sem prespal pri sorodnikih, in se naslednje jutro zapeljal z vlakom v šolo na Ptuj. Manjkal pa sem tudi, ko smo kot osmošolci predajali gimnazijski ključ naslednjemu razredu. Dan prej so nas maturante že po tradiciji ptujske vinske kleti povabili na pokušino vina, in ker je bilo v kleti hladno, nisem pravočasno čutil opoja popitega vina. Šele na vlaku proti domu me je ujela vinjenost. Tako še danes ne vem, kako mi je uspelo priti domov s postaje, in ne spomnim se, da bi se zjutraj zbudil prepozno. Ampak naslednji dan se je vlak proti Ptujju odpeljal brez mene, kar je opazno tudi na skupni poslovilni fotografiji mojega maturitetnega razreda.

Moja dijaška leta

Kot že rečeno, sem se leta 1946 vpisal v peti razred višje gimnazije na Ptujju. Tam sem junija 1950, torej že v junijskem roku, uspešno opravil veliko ma-

turo. Jeseni sem se vpisal na agronomsko fakulteto v Ljubljani, kjer sem maja leta 1956 diplomiral. Zaradi materialne stiske doma sem spadal med revnejše dijake, tako kot večina sošolcev s podeželja. Doma smo zmogli denar le za mesečno karto za vlak in najnujnejše šolske potrebščine. Za prvo novo obleko in čevlje sem si moral zaslužiti kar sam.

V šolskih počitnicah šolskega leta 1947/48 sem bil vključen v občinsko in okrajno komisijo za popis kmetijskih zemljišč zaradi novega urejanja zemljiških knjig, dobil pa sem tudi nakupno nakaznico za dve zračnici in dva plašča za kolo. S tem zaslužkom sem si kupil tudi prvi šah, da smo lahko vozači na vlaku med potjo šahirali. Še danes med igro nagonsko zadržujem v roki kar vse vzete šahovske figure, da se ne bi »izgubile na vlaku«, zaradi česar se mi soigralci seveda smejejo. Ta dragoceni nakup sem skrival pred očetom, da mi ne bi očital zapravljanja prvega zaslužka.

Učenje nekaterih predmetov je bilo zame dokaj zahtevna naloga. Spadal sem med povprečne učenke z boljšimi ocenami pri zgodovini, zemljepisu, matematiki, fiziki, kemiji in biologiji, slabše pa je bilo z ocenami pri slovenščini, latinščini, ruščini in angleščini. Prebral sem sorazmerno malo knjig, radia doma še nismo imeli, pa tudi časopisov, razen revije *Lovec*, nismo poznali, kar se je odražalo pri moji razgledanosti. Tudi verskih knjig nisem poznal, razen letnih koledarjev Mohorjeve družbe in katekizma. Prleki smo imeli pri slovenščini še dodatne težave, saj smo doma govorili dosledno v svojem narečju. V izrazoslovju, vokalizaciji in slovnično je namreč prleščina precej drugačna kot knjižna slovenščina. Kdor od domačinov bi se namreč poskušal pogovarjati »po gospodsko« tudi s tujci, bi bil celo zasmehovan. Nerazgledani starši tako često niso razumeli, zakaj imajo njihovi otroci težave s slovenščino, češ, saj smo vendar Slovenci. V počitnicah po drugem in tretjem razredu gim-

nazije sem bil, kot telesno prešibak za delovno brigado, na šoli razporejen po mladinski liniji za vodiča pionirskih kolonij. Tako sem se prvič srečal z zanimivim vzgojiteljsko-pedagoškim delom; leta 1948 za dva počitniška meseca z otroki iz Ljutomer v Ločah pri Poljčanah in naslednje leto tudi v Slovenj Gradcu. Profesionalni učitelji-vodiči so me kot dobrega vzgojitelja celo nagovarjali, naj se po gimnaziji vpišem na pedagoško fakulteto. To odgovorno počitniško delo ni bilo plačano, saj je slonelo na mladinski zavesti in poudarjeni obveznosti do družbene skupnosti.

Le redki so se takemu prostovoljnemu »udarniške-mu« delu glasno upirali in bili obravnavani tudi kot politično sumljivi. Zato ne poznam primera, da bi kogar koli med sošolci zaradi tega preganjali. Dobili so lahko le slabše, takrat običajne pisne, karakteristike v mladinski oz. partijski organizaciji, ko so odhajali po maturi v druga okolja. Posamezni sošolci so se brez problemov lahko prešolali za pridobitev duhovniškega poklica, saj je bil možen tudi verouk. Na naši gimnaziji je med dijaki in profesorji delovala takrat še skrivnostna celica Komunistične partije Slovenije in SKOJ.

Leta 1950 je bil SKOJ ukinjen, skojevce pa so sprejeli kar med t.i. kandidate KPS. Med kandidate in v članstvo v KPJ so bili lahko sprejeti le politično dovolj opredeljeni, praviloma samo dobri dijaki, značajske in za tiste čase moralno-politično povsem čisti. Zaradi tega so včasih celo pubertetniške ljubezenske pare, čeprav nastale v delovnih brigadah, enostavno pošiljali domov s partijsko kaznijo, da ne bi mladini kvarili morale. Danes je to slišati smešno. Delovala je mladinska organizacija ZMS, v katero smo bili vpisani kar vsi dijaki. Poleg počitniških delovnih brigad je bilo za nas dijake organiziranih nekaj sprotne udarniških akcij za urejanje med vojno porušenih naselij, izgradnjo kulturnih in združnih domov ter podobno. Večina naših udarniških akcij je potekala v zaostalih krajih v bližnjih Halozah. Velika večina nas je torej mladinske akci-

je sprejemala kot normalen del takratnega življenja in kot prijetno dolžnost do domovine.

Na šoli sem sodeloval v mešanem pevskem zboru za nastope na raznovrstnih proslavah. Naštudirali smo celo domačo opereto Hmeljska princesa in nastopali po okoliških krajih. Tekmovali smo za športno značko ZREN, posebne vrste atletski mnogoboj, kjer sem osvojil srebrni znak. Najboljših pet telovadcev z naše gimnazije se je udeležilo takratne spartakijade v Pragi, kjer so doživeli zloglasno šikaniranje zaradi informbiroja.

Ker je bil redni pouk tudi ob sobotah, smo prirejali sobotne dijaške ples v največjem gimnazijskem prostoru, ali kje drugje, z našim dovolj dobrim gimnazijskim orkestrom. Skrivno smo plesali takrat prepovedane ameriške ples, kot so swing, bugivugi in podobno. Kot razred smo bili prijateljsko povezani z vrstniki Gimnazije Ravne na Koroškem; izmenično smo se obiskovali in tudi tekmovali v odbojki. Takrat smo bili prvič na Uršlji gori. Kot razredna skupnost smo očitno postali pretirano samozavestni in tudi neprijazni do posameznih profesorjev. Tako smo dosegli, da je bil v 7. razredu zamenjan naš dotedanji razrednik. To uporništvo pa se je nekaterim sošolcem hudo maščevalo. Ko je nekdo namreč le dva meseca pred koncem 7. razreda ukradel razredno redovalnico, so naši profesorji še bili pripravljene »rekonstruirati« naše zaključne ocene. Ko pa se je to ponovilo naslednje leto, samo mesec dni pred zaključkom šolskega leta in maturo, pa smo morali opravljati razredni izpit čez celotno snov, da bi bili dovolj pripravljene za maturo. Imel sem srečo, da sem v junijskem roku uspešno opravil razredni izpit in tudi maturo. Med sedemindvajsetimi sošolci v razredu je to uspelo le enajstim. Drugim osmim sošolcem se je posrečilo rešiti s popravnimi izpiti in z jesensko maturo, preostali pa so morali popravljati osmi razred. Kdo je bil kriv za pripetljaj z redovalnico, to zelo škodljivo potegavščino, nismo odkrili, kljub temu pa to ni vplivalo na naše druženje. Najprej smo se pozneje

maturanti dobivali vsakih pet let, po 40-letnici mature pa se srečujemo vsako leto.

Študentska leta v Ljubljani

Moji preprosti starši niso neposredno spremljali mojih učnih uspehov in siceršnjega obnašanja ter poklicnih ambicij. Tako se nikoli niso udeleževali roditeljskih sestankov, saj so se zanašali na mojo prizadevnost. Moja spričevala so torej le podpisovali, razumljivo ob zaskrbljenem vprašanju, ali bom/sem izdelal razred. Tako sem se po veliki maturi tudi sam odločil, da se bom vpisal na agronomsko fakulteto v Ljubljani, saj bi me zaradi strahu pred denarno stisko starši najraje kje zaposlili kot maturanata. Kolebal sem tudi med agronomijo in študijem veterine v Zagrebu, saj je bila ta fakulteta v Ljubljani ustanovljena nekaj pozneje.

Doma sem na študentskih počitnicah prijemal za najtežja kmečka dela in veljal za spretnega garača tudi pri sosedih. Med drugim sem kot študent pridobil tolikšno zaupanje pri svoji poznejši poročni priči Dragu Podgorelcu, kjer so edini na vasi razpolagali z uslužnostno mlatilnico, da sem lahko opravljal zahtevno delo samostojnega »mašinista« pri mlačvi žita po naši vasi. Prvo leto kar z »lokomobilom« na bencinski pogon, ko pa smo dobili elektriko, pa z električnim motorjem, s pomočjo obešenih kablov na zunanje žice.

Navadil sem se brez posebnega napora kositi travo z ročno koso, prav tako zrelo žito ob žetvah na naši kmetiji. Zmogel sem tudi opravljati vsa dela z našo konjsko vprego, vključno z oranjem in brananjem njiv. Obvladal sem tudi zahtevna gozdarska, vinarstvena in sadjarska opravila. Precej tega praktičnega znanja in spretnosti mi je kar dobro koristilo pri opravljanju strokovne prakse v času mojega študija in poklicne dejavnosti.

Praden sem se lahko vpisal na agronomijo v Ljubljani, sem v počitnicah sodeloval v zadnji Mladinski delovni brigadi Franceta Prešerna, v nasprotnem primeru nisem mogel računati, da bom sprejet v študentski dom. Ta brigada je pozimi leta

1950/51 uspešno dogradila prve objekte v študentskem naselju. V tej brigadi so sodelovali bodoči študentje iz celotne Jugoslavije. Ljubljanska univerza je bila zanje nekaj posebnega, saj je imela edina določene fakultete. Večina brigadirjev se nas je vselila iz barakarskega brigadnega naselja, vendar šele po treh mesecih trdega brigadirskega dela, čeprav so se že začinjala predavanja. Dopoldan smo hodili na predavanja, popoldan pa delali v brigadi.

Na naši fakulteti se mi je odprl povsem nov svet izjemne solidarnosti in tovarištva med študenti in tudi veliko večino naših profesorjev. Živelimo v zelo skromnih poveljnih razmerah. Imeli smo pravico le za eno obleko in čevlje na nakaznice, živilske karte pa smo morali zamenjati za prehranske bloke v študentskih menzah. Morali smo imeti toliko denarja, da smo si lahko plačevali študentski dom in tri skromne dnevne obroke v menzi.

Od doma so mi z denarjem lahko pomagali le na začetku. Nekaj mi je pomagala tudi sestra, ko se je po mali maturi pri 15-ih letih zaposlila. Kot kmečki sin nisem mogel do štipendije, zato sem prijel za priložnostno delo tako kot drugi. Kljub materialni stiski sem se lotil študija dovolj resno in tako redno polagal izpite z vse boljšimi ocenami. Bal sem se, da bi v primeru izgube letnika moral enostavno prenehati študirati.

Treba je bilo prijeto za vsako priložnostno delo, da bi se lahko prebijal iz meseca v mesec. Tako smo čakali na vrsto, da smo lahko ponoči razkladali vagono premoga v kurilnici na železniški postaji v Ljubljani. Nekaj mesecev ni bilo denarja niti za tramvaj, zajtrka pa skorajda nismo poznali. Kosila in večerje smo si v stiski kuhali sami iz t.i. Trumanovih jajc z mlečnim prahom in maslom iz darilnih UNRA paketov. Zoprno je bilo sprotno pomivati zapečeno posodo, saj smo si kuhali v aluminijasti posodi na električnem kuhalniku v študentski sobi. Kot revnega študenta, brez štipendije, ki pa uspešno polaga izpite v prvih rokih, so me opazili tudi

profesorji in takratni združni in drugi republiški veljaki. Dejansko so komaj čakali na prve (bili smo šele IV. generacija na novi fakulteti v Ljubljani) diplomirane agronome za takratne velike kadrovske potrebe po vsej Sloveniji. Vsakomur od diplomirancev je namreč bilo z odločbo ministrstev vnaprej dodeljeno prazno delovno mesto za profesorje na kmetijskih šolah in asistente na naši fakulteti ali na republiških in okrajnih združnih in poslovnih zvezah, na državnih posestvih ali po zadrugah. Mene so predvideli za asistenta na fakulteti ali za kmetijsko pospeševalno službo na Združni zvezi Slovenije. Pri njeni Založbi kmečke knjige so leta 1951 izšle prve strokovne knjige: Kaj so videli kmetijski strokovnjaki v Ameriki, Nova kuharica, Zbirka Cankarjevih spisov in še kaj zanimivega za branje v kmetijstvu in na podeželju. Razporejen sem bil na svoja prva prodajna območja v Zasavju okrog Litije, nato še na Koroškem, v Halozah in Slovenskih goricah. Ko je zmanjkalo denarja, sem se za teden ali dva, najprej z vlakom do izhodišča, nato pa peš, napotil od zadruge do zadruge z vzorcem knjig v nahrbtniku na prodajno akcijo. Možno je bilo namreč zaslužiti toliko, da sem lahko sproti plačeval študentski dom in menzo ter nakupil potrebne zvezke in skripto. Slovenskih strokovnih knjig pa tudi v drugih jezikih ni bilo na voljo, zaradi česar smo morali hoditi na vsa predavanja in si čim več zapisati. Nekaj strokovne literature si je bilo možno sposojati v univerzitetni knjižnici; tam sem se v njeni učilnici pripravljaj na zahtevnejše izpite.

Doma mi torej niso mogli denarno pomagati pri študiju, zaradi česar sem se v drugem letniku prijavil na tako študijsko prakso, kjer je bilo treba trdo delati, da bi kaj zaslužil. Na alternativni skupinski praksi našega letnika v Vipavski dolini so namreč kolegi kmetijska dela le opazovali in zapisovali v obvezni dnevnik o praksi. Manjši del politično afirmiranih kolegov je opravil semestrsko prakso kar na slovenskih kmetijah v avstrijski Koroški.

Skupaj s kolegom Maksom in Vančem, prav tako kmečkega garaškega porekla, sem uspešno opravil 6-mesečno delovno prakso na državnem posestvu Rače pri Mariboru. Postali smo dobri delovodje in temu primerno tudi zaslužili. Lahko bi si za ta čas uredil tudi delovno dobo tako kot oba moja kolega, če na to ne bi enostavno pozabil. Sicer pa sem se s tako zasluženim denarjem prvič dobro oblekel in obul. Kupil sem si prvi, sicer samo papirnati kovček, in planinske »gojzarje«. Zaradi tega sem jih pošteno slišal od očeta, češ da bi si za ta denar vendar lahko kupil namesto enega najmanj dva para lahkih čevljev. Ostalo mi je dovolj zaslužka še za naslednjega pol leta študija v Ljubljani.

Ko sem uspešno končal drugi letnik, se je tudi meni in drugim kolegom ponudila prilika za počitniško prakso na slovenski kmetiji in na kmetijski šoli v avstrijski Koroški. Politično posebej angažirani kolegi v Študentski zvezi in takratni člani ali kandidati KPJ pa so sočasno opravljali to prakso v Švici. Slovenska kmečka zveza (Blaž Singer) me je za dva meseca razporedila na ugledno 30-hektarsko kmetijo Rajhman v Lipi ob Vrbskem jezeru, nato pa še za en mesec na podraveljsko kmetijsko šolo. Upravljali smo traktorje s priključki in žitne snopoveznike, v hlevih pa redili rodovniške goveje črede. Treba je bilo garaško prijeti za vsako delo za sorazmerno skromen zaslužek, vsega po 200 do 300 takratnih šilingov na mesec. Toliko so morali takrat plačevati domačim priložnostnim delavcem za eno dnino. Koroške razmere sem tako dodobra spoznal; tudi to kaj je to odnos med gospodarjem in hlapcem. Čutiti je bilo tudi težo javnega življenja Slovencev z nacionalistično zastrupljenimi Avstrijci.

Zaslužil sem si denar za študij za nekaj mesecev, blago za obleko pa sem si moral kupiti za zamenjati zlatnik pri zlatarju za šilinge; zlatnik sem dobil od očeta. Pri prehodu meje v Avstrijo sem zlati kovanec za 100 kron skrtil tako, da sem ga potisnil v kos kruha. Iz kupljenega blaga je nastala moja po-

ročna obleka. Kdor od kolegov je zaslužil kaj več, je najraje kupil kolo, kot izraz takratnega osebnega bogastva. O avtomobilih še sanjati ni bilo možno.

Zaradi naklonjenosti takratnega ravnatelja študentskih domov Srečka Tavša sem se po prvem letniku s skupino novih dobrih prijateljev preselil iz študentskega naselja v akademski kolegij, kjer je bilo prijetneje. Ko sem leta 1953 na dan Združenih narodov na plesu v študentskem naselju spoznal »bruculjo«, svojo soprogo Rezko, sem se zaradi bližine bivanja vrnil v študentsko naselje. Tam sem ob pomoči znancev-šudentov dosegel, da sem v četrtem letniku študija dobival na novo uvedeno skromno domsko študentsko pomoč za revne študente. Nadaljeval sem seveda s priložnostnim delom in se tako prebijal iz dneva v dan. V letu absolventskega staža in do konca maja 1956, ko sem med prvimi v letniku diplomiral, sem končno dobival redno štipendijo za uspešne študente pri ministrstvu za prosveto.

Z mojo Rezko sva se kot revna študenta še pred mojo diplomom, februarja 1956. leta, srečno poročila. Prvega junija sem že nastopil prvo službo na Zadružni zvezi Slovenije kot tajnik republiškega odbora za sadjarstvo in vinogradništvo, ki sta ga vodila moja profesorja France Adamič in Miran Veselič.

Nekaj mesecev po poroki sva morala stanovati ločeno, Rezka v študentskem naselju, mene pa so začasno naselili v takratnem Hotelu Soča. Končno sva vendar dobila zasilno stanovanje v preurejeni konjušnici. Konec septembra leta 1956 se nama je v kranjski porodnišnici rodila hčerka Andreja. Začenjala sva skromno gospodariti, takoj pa sva priskočila na pomoč še študirajočim prijateljem in drugim, pomoči potrebnim.

Novi lastnik hiše, v kateri sva od zadružne zveze dobila odločbo za stanovanje, naju je prosil, naj eno sobo vendar prepustiva njegovim trem študirajočim otrokom, zaradi katerih je tudi kupil to hišo.

Brez pomisleka sva na to pristala, tako da so le-ti hodili v svojo sobo skozi najino kuhinjo.

V najino spalnico se je najprej (na naš divan) vsečila študentka Marička, da je lahko doštudirala biologijo, nato pa še študentka Marjanca, soproga Rezkinе poročne priče, dokler ni rodila. Z vsemi sostanovalci smo se dobro razumeli in ostali trajni prijatelji.

Kmalu pa sem moral k vojakom, tako da je ostala Rezka s hčerko sama. Da bi lahko doštudirala matematiko, sta za nekaj časa najino Andrejo sprejela v varstvo njena starša na svoji domačiji v Dolenji vasi pri Cerknici; seveda so nam radi pomagali.

Moje prve zaposlitve

Diplomiral sem 30. maja 1956 in se ob predhodni honorarni zaposlitvi že 1. junija stalno zaposlil na Zadružni zvezi Slovenije kot sekretar Odbora za sadjarstvo in vinogradništvo. Profesor Miran Veselič, moj rojak iz Ormoža (kot sem šele prepozno dojel), je računal, da bom postal njegov asistent za vinogradništvo in vinarstvo. Pri njem sem namreč opravil diplomski izpit na temo Ureditveni načrt Vinogradniške zadruge Litmerk, ponudil pa mi je celo možnost za strokovno prakso v kletarstvu v Franciji. Vključeval me je tudi v program obnove vinogradov s terasiranjem pri pripravi idejnih projektov za sodobne vinske kleti, pri pripravi zaščitnega znaka kakovosti slovenskih vin, pri urejanju trsničarstva in selekciji vinske trte... Zato je bil presenečen, da sem se na osebno vzpodbudo profesorja Franceta Adamiča odločil za specializacijo v sadjarstvu.

Profesor Adamič me je poslal na mesečno strokovno prakso na Sadjarsko-vinogradniški institut v Maribor, kjer sem se srečal s profesorjem Priolom prav v času, ko je s križanjem vzgojil svoje nove sorte jablan. Omogočil mi je tudi mednarodno štipendijo za trimesečno sadjarsko prakso v Italiji. Za mojega mentorja pri terenskem delu se je dogovoril s starejšim zelo uglednim sadjarjem Franjem

Kafolom, s katerim sva prehodila vso Slovenijo. Tudi drugi takrat znani sadjarji (Lomberger, Dolinšek, Modic, Lekšanova, Oblakova, Hliščeva, Arčon in drugi) so me sprejeli za svojega. Skupaj smo organizirali strokovne ekskurzije in prakso po Italiji ter drugod po naprednih sadjarskih deželah. Pri Kmetijskem inštitutu Slovenije in na fakulteti sem sodeloval pri projektiranju obnove sadovnjakov in vinogradov. Po programu takratne Zadrúžne in Poslovne zveze smo namreč kar na veliko začeli zasajati sadno drevje in vinograde na posestvih in tudi na kmetijah v okviru prvih sadjarskih in vinogradniških skupnosti. Prvi pravilnik za te skupnosti sem izdeloval sam ob sodelovanju takrat že znanega pravnika dr. Emila Čeferina. Na posameznih kmetijah namreč večja obnova nasadov takrat namreč še ni bila možna, pa smo si omislili te skupnosti, da so tako tudi kmetje lahko dobivali regrese in ugodne kredite.

Tako se je torej začenjala kompleksnejša obnova sadovnjakov z uvajanjem sodobne italijanske tehnologije z rezjo na palmete, kjer sem veljal za specialista. Urejali smo nove drevesnice in uvajali sodobnejši sadni izbor. Profesor Priol je uspel vzgojiti prve originalne slovenske sorte jablan. Opravili smo prvo rajonizacijo sadjarskih območij in leg po Sloveniji. V tem času sem skupaj z Arčonom in Lombergarjem hodil na sadjarsko prakso v Ferraro v Italiji.

Nastali so prvi intenzivni nasadi jablan in hrušk paletne vzgoje na Štajerskem, v Posavju, na Gorenjskem, okrog Ljubljane in v Brkinih. Zasadili smo tudi precej višenj na Krasu, v Suhi krajini in drugje, ravno tako so nastali plantažni nasadi breskev, marelic, črnega ribeza, orehov, lešnikov in malin. Obnovljeni ali na novo zgrajeni so bili znani predelovalni obrati za sadje FRUCTAL Ajdovščina, ALKO Ljubljana, DANA Mirna, PRESAD Gabrovka in še nekateri. Zgrajeni so bili tudi prve hladilnice in skladišča SLOVENIJA SADJE v Ljubljani in Mariboru.

S svojimi strokovnimi članki sem se začel oglašati v revijah in časopisih SADJAR IN VRTNAR, SOCIALISTIČNO KMETIJSTVO in KMEČKI GLAS. S svojimi risbami sem ilustriral prvo povojno strokovno knjigo SODOBNO SADJARSTVO, ki jo je napisal profesor France Adamič. Aktivirali smo delovanje ZVEZE KMETIJSKIH INŽENIRJEV IN TEHNIKOV SLOVENIJE, kjer sem postal za eno mandatno dobo podpredsednik in za eno predsednik njenega upravnega odbora. Naša zveza je prejela celo državno odlikovanje za sluge za narod, ki ga hranim še danes. Eno mandatno dobo sem bil tudi predsednik JUGOSLOVANSKE ZVEZE KMETIJSKIH INŽINIRJEV IN TEHNIKOV, ko sem med drugim uradno obiskal to stanovsko organizacijo tudi v Sovjetski zvezi.

Zaradi mejne starosti, 26 let, sem moral za eno leto k vojakom. Končal sem šolo za intendantske rezervne oficirje v Sarajevu in staž v Mariboru. Prvotno sem bil razporejen na Letališče Cerkno, kjer so me odstopili padalski brigadi v Zemunu, ki se je pripravljala na pomoč Egipčanom ob znani egipčevsko-izraelski vojni. Končno sem bil razporejen za intendanta v štab Teritorialne obrambe ljubljanskega območja. Sodelovali smo na znani vaji Jesen 1974 na Notranjskem, kjer sem kot uspešen intendant prejel visoko vojaško odlikovanje, medaljo s srebrnimi meči.

Po povratku iz vojske sem se zaposlil na starem delovnem mestu, kjer smo na takratni KMETIJSKI POSLOVNI ZVEZI SLOVENIJE doživljali neprestane reorganizacije. Povabljen sem bil v »Koprščino« za tehničnega vodjo sadjarstva in vinogradništva v takratnem kmetijskem kombinatu. Ker sem to odklonil, sem kot svojeglavec pri takratnih kmetijskih veljakih padel v nemilost. Med drugim me tudi niso več vabili v članstvo zveze komunistov.

Preselitev v Ilirsko Bistrico

Ker sem v okviru KIS sodeloval pri projektiranju večjih kooperacijskih skupnih nasadov v Brkinih, so me Ilirskobistričani vabili, da pomagam pri obnovi teh nasadov. Ko sem to sporočil v službi, so me nadrejeni kmetijski funkcionarji skoraj prisilili, da grem za glavnega sadjarja in vinogradnika v Koper. Na sugestijo profesorja Adamiča, ki je rekel, da naj ne bi nosil etikete asfaltnega agronoma, sem se odločil za kmetijskega pospeševalca pri Kmetijski zadrugi Ilirska Bistrica.

Po mojih načrtih smo se takoj lotili obnove terasastih jablanovih nasadov in vzgoje potrebnih sadjarjev. V Ilirsko Bistrico se je kmalu preselila še družina, saj so nam dali na voljo udobno novo stanovanje v prvem grajenem bloku sredi mesta. Mojo soprogo Rezko je tudi že čakalo profesorsko mesto za matematiko in fiziko na osemletki takoj, ko je diplomirala.

V občini je takrat hudo primanjkovalo strokovnih kadrov, saj sem tam našel samo dva kmetijska tehnika, tri inženirje kemije in enega inženirja lesarstva. Z njimi smo ustanovili občinsko društvo inženirjev in tehnikov. Drugje po podjetjih so bili torej zaposleni domači priučeni kadri, od katerih jih je z leti kar nekaj doštudiralo ob delu. Znajti se je bilo treba v prizadevnem okolju prijaznih, skromnih, vendar lokalno samozavestnih Brkincev.

Domačini so kljubovalno prenesli kruto italijansko nasilje in utrpeli hudo vojno razdejanje pri ljudeh in stvareh. Požgane so bile celotne vasi z ljudmi vred, kolikor jih niso nagnali v internacijo. Celotno prebivalstvo je tako globoko zasovražilo 25-letni fašizem in zavzeto sodelovalo v NOB skupaj s svojo duhovščino. Koloboracionistov skorajda niso poznali.

Brkini so kljub skromnim lastnim zahtevam in neznajdljivosti ostali na pol pozabljeni, tako pri prvi kot drugi povojni obnovi. Z udarniškim delom so uspeli zgraditi le dva ali tri združne domove in zaginati zastarele lesnopredelovalne obrate, mlekarno

in zasnovati tovarno organskih kislin. V občini, ki je takrat štela okrog 17.000 duš, ni bilo zaposlenih niti tisoč delavcev, kmetije po hribih pa so bile vidno obubožane. Tudi samo mesto Ilirska Bistrica, razen prvega zgrajenega bloka in izjemno lepe, arhitektonsko oblikovane občinske stavbe, ki so jo zgradili Italijani na osnovi načrta, namenjenega za javno zgradbo v Abesiniji, je bilo takrat mesto komunalno vidno neurejeno.

Osemletke in zdravstveni domovi so bili v starih neprimernih stavbah, stanovanjska in gospodarska poslopja pa so bila vidno zanemarjena. Skorajda ni bilo uglednejše trgovine in gostinskega obrata. Skratka, povsem nerazviti kraji. Požgane vasi so bile le za silo pozidane, veliko domačij pa tudi trajno opuščениh. Na podeželju so ostajali pretežno ostareli ljudje, saj so mlajši tako prej kot sedaj odhajali s trebuhom za kruhom.

Tudi glavne cestne povezave Ilirske Bistrice z Ljubljano, Reko in s Koprom so bile v slabem stanju. Mladinske brigade so sicer zgradile makadamsko cesto preko Brkinov, v 16 brkinskih vaseh pa se še vedno ni moglo peljati z avtomobilom. Tako so morali bolnike prenašati tudi v nahrbtnih koših do bolj urejenih cest, da so jih od tam lahko rešilci prepeljali do zdravnika. Otroci so hodili v šole kilometre peš, enako zaposleni v službe, če že niso premogli koles. Kljub temu je bila politična zavest izjemno naklonjena novim časom v pričakovanju boljših razmer v svobodi.

V takih razmerah smo se lotili širše obnove terasastih nasadov jablan in jih tudi uredili od jeseni do spomladi na okrog 50 hektarjih, in to kot prvo sadjarsko skupnost na kmečki in družbeni zemlji, kjer so kmetje zadržali lastnino na svojih ali arondiranih parcelah. Tudi zato, da so s svojim delom sodelovali pri obnovi in negovanju nasadov. Zato tudi ni prihajalo do nobenih preprirov ali zamer, ko smo obnavljali zaokrožene, lastniško mešane komplekse. Kdor izmed kmetov je namreč želel, smo z njim zamenjali boljše parcele drugje.

S profesorjem Adamičem sem ohranil pristne prijateljske in strokovne stike. Zato je v naše nasade pošiljal na vaje svoje študente, in jim s svojo asistenco tudi pomagal. Tako nisem bil posebno presenečen, da me je že naslednje leto povabil za asistenta v svojo katedro, kjer sem bil tudi eno leto v redni službi. Tako sem se pač eno šolsko leto vozil v Ljubljano na redne vaje in sočasno seveda vodil sadjarske obrate v zadrugi ter požrtvovalno šolal domače sadjarje. Nastali so namreč prvi vzorni jablanovi nasadi v italijanski palmetni vzgoji krošenj, ki so jih radi prihajali opazovat tudi od drugod. Ko je po saditvi nastala večmesečna neobičajna suša, smo seveda vse sadike morali dvakrat zaliti iz gasilskih cistern, in to ob udarniški pomoči vaščanov in meščanov.

S pridnim delom sem postal priljubljen tako pri zadružnikih kot v kolektivu in seveda v javnosti. Tako so mi med drugim zaupali izdelavo in izvedbo načrta za združitev vseh vaških propadajočih zadrug in dveh manjših državnih posestev. Sprejel sem ponujeno mesto direktorja zadruge, saj sta ta čas diplomirala dva agronoma, domačina, ki sta lahko prevzela vodenje sadjarstva in ostalega dela kmetijstva. Komercialisti so bili že prej sorazmerno dobri gospodarji, da smo lahko prodali vse mleko preko lastne mlekarne, zaklali vso živino v lastni klavnici ter odkupili vse sadje in veskrompir, če ga niso kmetje že sami s konji zvozili k svojim stalnim strankam na Reko. Ob združitvi smo na novo razporedili kadre, uredili odkupno-prodajna mesta po vaseh, pridobili stalne kupce in posodobili lastno in kmečko govejo rodovniško čredo. Nabavili smo tudi sodobnejši strojni park in začeli storitveno s traktorji orati po vaseh, kjer se je še vse delalo s konji. Vse zainteresirane mlade brez poklica smo poslali s plačami ali štipendijami v dveletne kmetijske šole, kjer so bili uspešni, da bi se lahko vrnili v zadrugo. Tako smo postopoma postali ugledni občinski kolektiv in v dveh letih uspeli sanirati vse izgube novi zadrugi priključenih enot.

Tako se je nekega dne pojavil pri meni v zadrugi direktor majhnega bistriškega transportnega podjetja Tonček Lesjak z idejo, da bi jim pomagali obnoviti že povsem amortizirane vojno-trofejne kamione, s katerimi so opravljali javni cestni promet. Nakazal je možnost najetja zelo ugodnega zveznega kredita, namenjenega izključno za lasten prevoz v kmetijskih organizacijah. Sami torej na ta kredit niso mogli računati. Skupaj sva ugotovila, da je možno naslednje - za potrebno 20 % lastno udeležbo pri tem natečaju odprodajo svoje kamione, zadrugi pa pogodbeno deponirajo ta sredstva, nato pa enostavno pogodbeno dajo vse nove kamione v najem in uporabo Transportu.

Po konsultaciji na občini in okraju ter na kreditni banki v Kopru, ki nas je morala finančno spremljati, sva takoj dobila vsestransko soglasje, saj so imeli ti funkcionarji precej slabo vest pred gospodarsko nerazvitimi Brkini. Na natečaju smo uspeli in tako je priromalo v Ilirsko Bistrico 20 uvoženih sodobnih 20-tonskih kamionov s prikolicami. Pojavil se je sposoben komercialist, ki je ugotovil, da bi bilo najbolje, če vse kamione takoj predelamo v cisterne za tekoča goriva, saj jim lahko takoj zagotovi dovolj tovora reška rafinerija.

Rečeno, storjeno, s tem je bila možna zaposlitev dodatnih 50 voznikov in 20 mehanikov. Ti so uspešno poprijeli za delo in v dveh letih ustvarili tolikšen dohodek, da smo po naknadni zahtevi SDK kontrole vse kredite lahko takrat že tudi vrnili. SDK kontrola je namreč po letu dni ugotovila več takih grešnikov po državi in terjala celo kazensko odgovornost za naredbodajalce. Kazen je bila najmanj dveletni zapor. Zato smo seveda mrzlično iskali možnost, da kamioni ostanejo v Ilirski Bistrici. Izračunali smo, da takrat že nastajajoča tovarna organskih kislin lahko premesti prevoz svojih surovin, kot je to vinski kamen, melaso in gotove izdelke, z železnice za naše kamione. Zato smo preko noči združili Kmetijsko zadrugo, Transport in Tovarno organskih kislin z mlekarjo v Kmetijsko-in-

dustrijski kombinat Ilirska Bistrica. Tako smo vsaj izprosili moratorij za vračilo kredita za kamione za pol leta, da bi lahko ves kredit tudi odplačali brez kazenskih postopkov. Potem smo na tiho ta kombinat razformirali na začudenje in negodovanje znanih pametnjakovičev, ki sploh niso vedeli, zakaj vse to počnemo v takratnih neurejenih gospodarskih razmerah v enkratno korist občanov. Podjetje transport se je namreč do današnjega dne postopoma uveljavljalo kot najpomembnejši prevoznik tekočih goriv v Sloveniji in celotni državi.

Moje županovanje v Ilirski Bistrici

Po treh letih mojega uspešnega dela v zadrugi se je nekega dne pojavila v moji pisarni trojica najvišjih občinskih funkcionarjev, da bi me kandidirala za novega predsednika občine. Vztrajali so toliko časa, da sem končno pristal, posebej še, ker sem se z vsemi osebno dobro razumel in pričakoval njihovo vsestransko pomoč. Najprej sem moral postati občinski odbornik na nadomestnih volitvah, ki so bile nemudoma izvedene v volilni enoti, od koder je odhajal na politično šolo v Beograd dotedanji predsednik Albin Kuret. Zgodilo se je namreč, da odborniki niso pristali, da ga zamenja dotedanji podpredsednik Rado Škrlj, ki so si ga domačini zapomnili, ker je nosil kot mladinec t.i. črni cof za časa italijanskega nasilja. Ostal je lahko podpredsednik, niso pa ga hoteli videti v predsedniški funkciji.

Pri tem je treba omeniti, da takrat pri občinah nismo poznali današnjih izvršnih svetov. Predsednik in podpredsednik sta na eni strani profesionalno vodila občinsko upravo z njenim tajnikom, na drugi strani pa enodomno skupščino odbornikov. Tako je bilo tudi na okrajih. Na ravni republike in zveze pa so delovali izvršni sveti. Morali smo biti na tekočem, kaj se dogaja v komunalnih podjetjih, saj smo preko občinskih proračunov razpolagali z večino sredstev za vzdrževanje in izgradnjo občinskih in krajevnih cest, kanalizacijo, del vodooskr-

be, ulično razsvetljavo, parkovno ureditev, stroške in plače v šolah, vrtcih in knjižnicah, zdravstvenih domovih, za parkovno ureditev ter kulturne, prosvetne in športne programe. Za tako izvajanje proračuna, ki se je kombiniral s sredstvi okraja, dokler je ta obstajal, so bili osebno odgovorni resorni načelniki v občinski upravi.

To so bila moja najzahtevnejša leta, saj je bilo treba s številnimi sodelavci koncentrirano delovati iz dneva v dan pozno v noč. Seveda na račun družine, ki je potrpežljivo čakala na redke družinske trenutke. Ljudje so namreč od mladega predsednika pričakovali tudi nemogoče. Tako je bilo treba najprej nadaljevati z izgradnjo osemletke, saj je bila že leto dni zidava ustavljena zaradi pomanjkanja denarja. Za tiste čase je bil pravi podvig napraskati denar; pa mi je le uspelo po mnogih potovanjih do okraja v Kopru in Ljubljani.

Naslednji podvig je bil prvi in drugi razpis referenduma za samoprispevek za izgradnjo vseh osnovnih šol v občini. S posebno spretnostjo smo vmes zbrali tudi denar za izgradnjo novega zdravstvenega doma. Pri republiškem skladu smo uspeli pridobiti denar za dva stanovanjska bloka. Iz okrajnih sredstev smo dobili denar za prve priznavalnine za socialno ogrožene ostarele in osamljene borce po brkinskih vaseh. Štipendirali smo vso študirajočo mladino. Tovarne so razširile svoje programe tako, da smo v petih letih mojega županovanja zaposlili v občini na novo 1500 delavcev. Zaživeli so kulturno-prosvetne dejavnosti in športno življenje. Med drugim se je košarkarsko moštvo Lesonit uvrstilo v prvo zvezno ligo.

Zaradi požrtvovalnega dela in velike pozornosti do sodelovanja z vsemi občinskimi organizacijami in krajevnimi skupnostmi pri dnevni nalogah in na odborniški skupščini sem si kmalu ustvaril zaupanje tudi pri občanih. Tako se je dogajalo, da so me že zjutraj pred stanovanjem čakali za nujne razgovore, da bi na kratki poti do pisarne morda že našli rešitve. Tam pa je bila že običajna vrsta sodelavcev

za reševanje tekočih zadev. Bil sem kar zaželjen gost v vseh krajevnih skupnostih, kjer smo večer za večerom iskali rešitve, tudi za sosedske spore in osebne težave mojih dobrih znancev in prijateljev. Tako sem spoznal, da večina ostarelih Brkincev, ki so med NOB res dali vse od sebe, čeprav preganjani od Italijanov in Nemcev, požgani, zažgani in pobiti, še vedno živi v mizernih razmerah. Preko Zveze borcev in krajevnih skupnosti smo samoiniciativno izvedli popis socialnih razmer v celotni občini.

Iz tega popisa je izhajalo, da bi bilo nujno socialno najbolj ogroženim priznati mesečne denarne podpore iz občinskega proračuna. Letna kumulativna vsota je bila tolikšna, da brez okrajnih namenskih sredstev ne bi šlo, zato sem se odpravil s spiskom k okrajnim funkcionarjem, da bi nam dodelili ta sredstva v celoti. To se je tudi zgodilo s posebnim namenskim nakazilom, tako so se vendar nekako oddolžili dobrim revnim ljudem v Brkinih. Ker smo bili v stiku z Zvezo borcev Slovenije v Ljubljani, ki nas je podpirala, so iz tega najbrž že nastale borčevske priznavalnine za celotno Slovenijo. Ob tej priložnosti sem prvič razočaran spoznal, da niso vsi sodelavci okrog mene pošteni, ko gre za denar. Namreč, denarne podpore pooblaščenim niso začeli deliti po nastalem popisu, pač pa so konstruirali neki drug spisek, po katerem so že delno izdali odločbe in začeli deliti denar. Ko mi je to prišlo na ušesa, sem preveril namere in ugotovil, da se je to res dogodilo. Zahteval sem takojšnje popravke pri akterjih, ni pa šlo brez posebne akcije s pomočjo prizadetih aktivistov v krajevnih skupnostih. Neupravičenim je bilo treba pobrati odločbe in denar, da bi to dobili upravičeni po prvotnem spisku.

Kot drug tak primer nedoslednosti naj omenim še zadrege pri pravočasnih izplačilih plač za prosvetne delavce, takrat v celoti iz občinskega proračuna. Moja soproga, prosvetarka, in še bolj njeni kolegi na osemletkah so bili vse bolj nejevoljni zaradi

rednih zamud s plačami, tudi do 10 dni. Občinski financerji so se vedno znova izgovarjali, da pač ni dovolj sprotnega pritoka proračunskih sredstev za te namene. To je trajalo vse dotlej, dokler nisem zahteval, da tudi plač za občinske uradnike v prihodnje ne bo vse dotlej, dokler jih ne bodo dobili prosvetarji in zdravniki. Od takrat naprej so bile plače za vse upravičence do proračunskih sredstev sočasne in tudi pravočasne.

Omenim naj še izjemno požrtvovalnost vodstev velike večine krajevnih skupnosti pri urejanju vaških cest, kanalizacije, vodovodov, pri dodatni elektrifikaciji in drugem. Dogovorili smo se, da bomo na občini poskrbeli za načrte, strokovno vodstvo, gradbeni material in pomoč vojske, če bodo sami opravili fizična dela, prevoze in se dogovorili za korekcijo cestnih, elektrovodnih in vodovodnih tras brez lastninskih sporov. Pri tem se je dogodilo tudi to, da so vaščani kar skrivno odpeljali odvodne kanale v lasti našega komunalnega podjetja. Milica je to registrirala kot krajo, dokler nismo ugotovili pravih krivcev, saj so bili že položeni na vaških cestah. Nastala je namreč prava tekma, katera vas bo prej uredila svoje ceste in druge vaške zadeve. V času mojega petletnega županovanja nam je tako uspelo urediti pomembne komunalne probleme v vseh vaseh. To je seveda na vaških zborih volivcev izzvenelo tudi kot očitek, zakaj ne bi tudi bistriška gospoda prijela za krampe in lopate in si začela urejati komunalno zanemarjeno mesto.

Na osnovi take kritike nam je uspel edinstven podvig z uvedbo dveletnega delovnega prispevka za vse Bistričane za urejanje celotnih komunalnih naprav v mestu. Obnovljena so bila tudi pročelja sleherne mestne in zasebne zgradbe, tako da je vse mesto kar blestelo od urejenosti, čistoče in lepote. Na novo smo speljali kanalizacijo, uredili pločnike, parkirišče, gostišča in športni park z obnovljenim olimpijskim bazenom. Nastal je tudi prvi urbanistični načrt mesta z novo lokacijo avtobusne postaje.

Pripravili smo veličastno proslavo Prekomorskih brigad in spomenik padlim v zaključnih bojih za Primorsko na Brinškovem hribu. Proslave se je med drugimi udeležil takratni podpredsednik SFRJ in predsednik ZB Jugoslavije Aleksander Ranković.

Urejeno Ilirsko Bistrico je obiskal tudi Tito, da je lahko pokazal svojemu gostu Naserju v orientalskem stilu zgrajeno in lepo obnovljeno občinsko palačo. V funkciji predsednika občine sem ga tudi osebno sprejel in pogostil skupaj z njunimi najožjimi sodelavci. Tudi to je seveda vplivalo na dobro razpoloženje občanov in nam dajalo izjemen elan pri vsakdanjem delu, ko smo se postopno izvijali iz družčine najmanj razvitih občin v Sloveniji.

Funkcionarji smo si pridobili tolikšni ugled v javnosti, da smo z lahkoto reševali poleg političnih in gospodarskih programov tudi zahtevne odnose z lokalno vojsko in policijo. O tem mi je ostal v spominu tudi neprijeten dogodek takoj po padcu Rankovića na znani Brionski seji Politbiroja ZKJ. Drugi dan mojega družinskega dopusta, v nedeljo sredi avgusta, pod šotorom v Njivicah na Krku so mi namreč bistriški mladinci pripovedovali o tem, da so se med seboj miličniki in oficirji kavbojsko preteпали v mestni kavarni in se pomirili šele takrat, ko so si medsebojno zagrozili z orožjem. Po tej informaciji naj bi se še sprli za šankom trije pijančki na vsaki strani, dokler niso priskočili na pomoč vsak svoji strani. Tako oficirji, ki so tam po seminarju pili kavo, na drugi strani pa so policajem priskočili na pomoč domači fantje. V paniki so takoj telefonsko obvestili postajo milice, da skušajo oficirji pobiti miličnike.

Po Brionih so namreč nastale precejšnje medsebojne napetosti, zato je bilo seveda dovolj samo sprožiti iskro spora, pa bi bil ogenj v strehi. Ker sem sam kot rezervni oficir in kot predsednik občine po položaju vodil priprave civilnega sektorja na morebitno vojno in razreševanje takih razmer, sem presodil, da moram kot prvi prestreči reakcijo

vojnih oblasti na ta incident. Po vojaški logiki sem namreč pričakoval, da se bo bistriški in postojnski oficirski štab na čelu z generalom Kneževićem iz Postojne že v ponedeljek zjutraj protestno javil v moji pisarni. Tako je tudi bilo, saj sta na občinsko dvorišče pridvela kar dva džipa najvišjih oficirjev in zahtevali predsednika občine že ob sedmi uri zjutraj.

Ker sem se vrnil že v nedeljo zvečer, da bi se lahko osebno pogovoril s komandirjem milice, saj je stanoval v istem bloku, sem še pravočasno zvedel za policijsko verzijo tega dogodka. Glede na informacijo mladincev, je bila povsem enostranska, očitno so želeli prikriti vsako krivdo svojih delovnih kolegov. O svoji verziji dogodka so seveda takoj obvestili svoje nadrejene službe na Okraju Koper in Notranjem ministrstvu v Ljubljani. Osebno tako tudi prvega slovenskega generala milice Franca Čizmeke, ki je sicer družinsko prijateljeval z našim komandirjem postaje milice Ivanom Skrtom. Komandirju milice sem svetoval, naj zaustavi vse svoje nadaljnje aktivnosti, dokler ne slišimo še vojaške verzije dogodka, ker se bodo štabovci zagotovo že v ponedeljek oglasili pri meni na občini.

Na srečo smo imeli s komando vojaške garnizije, ki je nosila zastavo slavne Prve proletarske brigade, kakor tudi z njenim divizijskim poveljstvom v Postojni, povsem prijateljske in obojestransko koristne odnose. Z vojaštvom so nam namreč kar veliko pomagali pri urejanju komunalne infrastrukture v občini, posebej pri izgradnji cest, napeljavi kraškega vodovoda in še pri čem. Mladi oficirji so bili koristno vključeni v športne in druge mladinske aktivnosti, skupaj s starejšimi pa tudi v javno življenje.

Po pričakovanju so najvišji štabni oficirji, z generalom Kneževićem na čelu, že zjutraj ob sedmih pridveli kar z dvema džipoma pred občino in se napotili v mojo pisarno, kjer sem jih seveda pričakal. Osorno so trdili, da je njihova raziskava slučajno pokazala, da je bil zaradi dogodkov na Brionih

incident prizadete milice očitno nameren in to kar na pobudo občinskega vodstva SZDL, če ne celo na iniciativo z okraja ali celo republike. Ultimativno so terjali javno opravičilo, takojšnjo zamenjavo komandirja milice ter brezpogojno prekomando v incident vpletenih miličnikov.

Izkoristil sem znanstvo in prijateljstvo in nasproti šesterici prisotnih oficirjev kar hrabro zavrnil take obtožbe. Ocenil sem jih kot nemogoče spričo siceršnjih dolgoletnih odličnih medsebojnih, tudi osebnih odnosov, med občani in vojsko. Dotlej tudi nismo poznali resnejšega incidenta tudi med vojaki in našimi mladinci. Omenil sem še zgodbo, ki so mi jo povedali mladinci o pijančkih v kavarni in tudi drugačno analizo dogodka komandirja milice. Kar odločno sem predlagal, da lahko prevzamem osebno odgovornost za natančno ugotovitev vzrokov in tudi akterjev incidenta, pod pogojem, da tudi sami razrešijo svojo skupino, ki je prišla do tako napačnega rezultata. Enako bom skušal doseči pri milici, da tudi oni popravijo svojo oceno dogodka. Tako smo se dogovorili, da bo pod mojim vodstvom ustanovljena neobremenjena mešana preiskovalna komisija.

To je bilo brez ugovora obojestransko sprejeto kot edino razumno. V napeti politični situaciji bi namreč postali v Bistrici primer, kako se take delikatne zadeve ne rešujejo. Prej kot v enem tednu je bilo dovolj jasno ugotovljeno, da so imeli mladinci prav, saj so ocenili incident kot navadno zdrabo starih znancev pri gostilniškem pultu, ki so hote potegnili za seboj vsak svojo stran navijačev. Nekdo je celo panično telefoniral na bližnjo postajo milice, da nameravajo oficirji ubiti miličnike. Leti so seveda pritekli na pomoč, in to z rezervnimi pendreki, in jih razdelili med civiliste. Oficirji so seveda zagrabili za stole, dokler jih niso premočni miličniki in civilisti nagnali na prosto. Takrat so prišli na pomoč svojim še oficirji iz bližnjega bloka kar s pištolami, da bi se sprte strani vendarle umirile.

Posledično je vojska prekomandirala tri glavne krivce, milica pa premestila dva svoja nedomačina na bližnje postaje. Vojska je to sramoto prenesla dovolj neprizadeto, miličniki pa še dolgo ne, češ da so bile sankcije zanje prestroge. Moral sem celo na zagovor pred njihovo partijsko organizacijo, kjer so končno večinsko sprejeli mojo razlago vzrokov in upravičenost najmanjših možnih posledic na račun neodgovornih posameznikov. Vendar se je zgodba končala šele tako, da so kujavi miličniki neko noč po izzvanem incidentu v togoti zaprli in zverinsko pretepli mojega brata Rada, ker me je pred njimi zagovarjal pred očitki. Ker bi se tihi spor lahko nadaljeval brez znanega konca, sva oba tiho šla preko tega.

Kaj kmalu za tem incidentom smo morali reševati tudi podobne nevšečne spore med vojsko in civilisti. Vojaki so namreč ob vikendih, ko so imeli prost izhod iz kasarn, kaj radi zahajali na mladinske plesse po vaseh. Zaradi dobrih odnosov so jih mladi organizatorji radi sprejemali in se z njimi tudi spoprijateljili, če so se obnašali dostojno. Tako so dežurni oficirji v kasarnah takoj vedeli, kam je treba poslati patroljo po morebitne zamudnike na večerni zbor.

Tako je ob neki priložnosti na plesišče v bližnjo vas z džipom in s šoferjem pridrvel mlad dežurni oficir, Črnogorec. Mladinci so skrivaj odprli zadnja okna in omogočili zamudnikom pobeg v kasarno. To je očitno neizkušenega in vzvišenega podporočnika tako raztogotilo, da je začel pretiti organizatorjem z naperjeno pištolo. Ko so se mu mladinci odločno približevali, je preplašen najprej sprožil v zrak, pri drugi sprožitvi pa mu je zatajil naboj. Takrat je nekdo samo zavpil »nema više metaka«, pa so goloroki že planili nanj, ga pretepli, naložili na džip in ukazali vojaku-šoferju, da ga nemudoma odpele v kasarno.

Moral je v bolnico na Reko. Zaradi Brionov je bilo med vojsko, policijo in civilisti še vedno napeto. Skupaj s komandantom garnizije sva ponovno vze-

la stvari v roke, da bi spor rešili sami. Tako je komandir milice dobil od mene, kot od predsednika občine, nalogo, da takoj poišče pretepače. Komandant pa se je obvezal, da bo dopovedal svojim, da je dežurni oficir očitno prekoračil svoja pooblastila.

Po enem tednu mi je komandir milice sporočil, da krivcev ne morejo najti zaradi močne solidarnosti med mladinci in občani. Kogar koli so namreč vprašali, če je bil zraven, je pritrdil, da pa bi se pretepal, pa je sleherni zanikal. Na vprašanje, če je koga videl pretepati, je odgovoril, da ne. Treba bi bilo torej prijavit kar vso vas.

Dobil je nalogo iskati krivce naprej. V tem času pa sem se spomnil, da bi bilo za pomiritev in vrnitev časti prizadetemu lahko koristno, če bi se v bolnico odpravila uradna mladinska deklinška delegacija s šopkom rož in s tolažbo prizadetemu mlademu oficirju. To ga je tako raznežilo, da je seveda odstopil od vsake obtožbe s priznanjem, da je tudi sam kriv. Tako se je epizoda srečno končala.

Tretjič smo podoben incident skoraj doživeli na večernem sprejemu ob vsakoletnem krajevnem prazniku v bližnjem Podgradu. Povabljeni so bili tudi predstavniki stražarske čete, ki je varovala vojaška skladišča v tem kraju. Čim je odšel njihov oficir s svojimi podoficirji, se je vrnil eden od teh podoficirjev z osmimi vojaki. Na njegovo komando so odpeli vojaške pasove in začeli udrihati kar počez po domačinih, posebej še po skupini mladih fantov. Prišel se je namreč maščevati za svojo prizadeto čast, ker so ga ti domači fantje napodili z neke veselice. V tem primeru so v vojaški komandi ukrepali s premestitvijo svojih krivcev.

V zvezi z vojaškimi oblastmi mi je ostala v spominu tudi naslednja zgodba.

K meni na občino so prišli iz Ljubljane trije višji oficirji, ki so imeli nalogo pridobiti lastno pravico uporabe obsežnega vojaškega strelskega poligona pri Koritnici pod Snežnikom. Ta poligon, ki so ga uredili že Italijani, je namreč redno uporabljala

JLA, kjer še danes služi svojemu namenu. Vendar so morali za motenje posesti in od nastalih požarov zaradi streljanja s težkim orožjem zasebnim kmetovalcem in gozdarjem plačevati odškodnino.

Sedaj so zahtevali, da sprejmemo kar občinski odlok o nacionalizaciji teh zemljišč za odškodnino po zakonu in jih dodelimo v uporabo vojski. Ta odškodnina bi po zakonu lahko bila le simbolična in bi pri ljudeh povzročila velike krivice in negodovanja. Zato sem se temu odločno uprl.

Seveda so me takoj zatožili generalu Radu Pehačku, ki je bil takratni komandant Ljubljanske vojne oblasti. Njega smo dobro poznali, skoraj kot domačina, zato se je kmalu pojavil na razgovoru pri meni kot nerazumevajočem predsedniku občine za nujne vojaške zadeve. Prijazno me je povabil na kozarček v bližnji hotel. Tam sva se na štiri oči sporazumela, da bo vojska odkup zemljišč pravično plačala. Namreč toliko, kolikor bodo lastniki zahtevali po takratni tržni ceni za kraška porasla zemljišča. Dodala sva še odškodnino za 30-letni izračunani izgubljeni dohodek za možne pridelke oz. kot stroške za odpiranje novih potrebnih ekstenčnih delovnih mest v domačih tovarnah.

Imenovali smo mešano občinsko komisijo, ki je pripravila program odkupa in poskrbela za sporazumen postopek pri oceni škode in izplačilo zado- stne odškodnine vsem prizadetim. S tem so se seveda vaščani strinjali in tudi zadovoljni sodelovali. Zaradi motenja posesti vojske tako ali drugače niso imeli velike koristi od te zemlje. Skratka, z razgledanimi vojaki je bilo možno sporazumno reševati še tako občutljiva vprašanja za občane.

Moje petletno županovanje je torej potekalo v zelo zahtevnih časih, bil sem dnevno izpostavljen. Na eni strani oblastni, na drugi pa javni človeški kritiki in lastni vesti za dobro delo. To me je tako telesno kot duševno močno izčrpavalo, da sem ob koncu skupaj skoraj petletnega mandata komaj čakal, da izprežem.

Nenadoma mi je tudi odpovedal vegetativni živčni

sistem. Obležal sem prav na dan zadnjega obhoda na novo zgrajenega zdravstvenega doma in lekarnе, ko sva se z arhitektom Tratnikom dogovarjala, da naj bi bilo odprtje naslednji dan čim lepšo. Ostalo mi je v lepem spominu, ko so se mi prišli s šopkom cvetja v kristalni vazi domov zahvalit naši srečni zdravstveni delavci.

Skupaj z mano so si namreč močno prizadevali, da smo pripravili načrt za sodoben zdravstveni dom in priskrbeli denar za njegovo izgradnjo v rekordnem enem letu od ideje do odprtja. Za začetek sem moral na seji okrajnih odbornikov kar petkrat zahtevati, da je v srednjeročnem planu pisalo, da je treba poleg bolnišnice v Kopru oz. Izoli zgraditi še naš zdravstveni dom.

Za to smo morali poiskati vse rezerve v občinskem proračunu in nagovoriti naše kolektive, da bodo vsaj nekaj prispevali. Eni za nakup zobozdravniških stolov, drugi za rentgenske aparate, tretji za pisarniško pohištvo itd.; tako smo zbrali polovično vrednost investicije. Drugo polovico je bilo treba izsiliti na okraju in v republiki iz namenskih skladov. Na okraju v Kopru so me sprva zavrnil, češ da ima prednost bolnica in da tudi zanjo ni dovolj denarja. Odpravil sem se v Ljubljano k takratnemu ministru za zdravstvo Šilihu. Ta me je seznanil s pismom podpredsednika s takratnega Okraja Koper, ki je odgovarjal za investicije v družbeni dejavnosti. Pisalo je namreč, da je izgradnja zdravstvenih domov na Primorskem končana in da je treba ves okrajni in republiški denar rezervirati za izgradnjo koprskе bolnice.

To me je seveda spodbudilo, da sem se nemudoma napotil v Koper na razgovor na štiri oči k okrajnemu podpredsedniku Skoku. Zagrozil sem mu, da ga bom razkrinkal pred Bistričani, da laže na republiki v našo škodo. Ker se je tega bal, je pristal, da nam vsaj začasno posodijo že nabrani denar za koprsko bolnico, ki bi ga že kako povrnili. Čez leto osorej pa so bili okraji ukinjeni, izgradnja bolnice je bila začasno odložena, nam pa na srečo ni bilo

treba več vračati teh sredstev na podlagi delitvene bilance okrajnega premoženja.

Podobno smo kupčkali z okrajem in republiko pri zbiranju sredstev za brkinski cestni križ in asfaltiranje ceste proti Podgradu. Pomagali smo si z že omenjenimi vsakoletnimi samoprispevki in udarniškim delom. Postali smo kar uspešna občinska ekipa, kjer je vsak strokovnjak ali funkcionar in kot forum z veseljem opravljal svoj del skupnih nalog. Tako tudi posamezni rojeni nagajivci in pokvarjenci niso prihajali do izraza. Med njimi tudi tajna policija. Udba s kar gosto mrežo svojih zaupnikov po podjetjih in drugje.

Le-ta je seveda dnevno kontrolirala obnašanje vseh nas vodilnih kadrov, torej tudi mene osebno, za potrebe proslulih policijskih dosjejev. Od te skrivnostne službe notranjih zadev so tudi k meni v občinsko pisarno prihajala zaupna sporočila o sumljivih političnih dogodkih, o povzročeni gospodarski škodi po podjetjih in o drugih grehah sumljivih posameznikov. Pričakovali so, da bomo kot občinski funkcionarji proti takim pojavom ukrepali tudi z osebno avtoriteto. Dejansko pa so tako sprotno preverjali, ali so njihove informacije točne. Ker takega tožarjenja nisem maral ali koga tudi zagovarjal, se seveda s t.i. okrajnimi pooblaščenci nisem dobro razumel.

Prizadelo me je predvsem to, da mi niso verjeli na besedo, kot sem jim nekoč tudi zabrusil v obraz. Končno sem se uprl, da bi še bral ta poročila in preverjal zadeve, zato so me pustili pri miru. Niso pa mi tega šteli v dobro tudi na našem občinskem komiteju ZK, saj dobro vem, da so v moj dosje zapisali, da kot predsednik občine ne želim aktivno sodelovati s to službo. Zato verjetno tudi niso posebno nasprotovali, ko sem po koncu 5-letnega mandata najavil, da ne mislim več kandidirati za župana, ker odhajam v Ljubljano.

Iz mojega funkcionarskega življenja v Ilirski Bistrici moram omeniti še zadeve, ki bi me lahko stale življenja in so mi resno načele zdravje. Tako je

bilo treba dnevno oprezati na zahrbtnost posameznikov iz najbližje delovne okolice. Posebej še takih, ki so radi hodili tožarit na občinski komite ZK ali pa spletkarili za »šankom«. Vse to je bilo treba stoično prenašati, da ne bi morda zapadel v neprijetne osebne konflikte. Bilo mi je že vnaprej jasno, da bodo pred mano prišlekom domačini vedno ščitili domačine in sorodstvo. Pri tem so včasih celo znali podlo izzivati mojo ženo v šoli ali brata Rada, kar me je še posebej prizadelo.

Posebej me je prizadelo ravnanje najožjih sodelavcev pri izvedbi drugega občinskega samoprispevka leta 1967 za izgradnjo podeželskih šol. Izid je bil sorazmerno tesen, saj se je referendumu udeležilo le okrog 72% volilnih upravičencev, od česar jih je bila večina za samoprispevek. Vendar od absolutnega števila samo toliko, da so predstavljali le 49,99% vseh volilnih upravičencev, kot smo to ugotavljali naknadno. Kaže, da so v volilni komisiji to »tiho« izračunali ter v imenu ene od spornih krajevnih skupnosti poslali ustavnemu sodišču pisni ugovor za veljavnost tega referenduma.

Nemudoma sem bil klican na zagovor k takratnemu ustavnemu sodniku, mojemu starejšemu stanoskemu kolegu in osebnemu prijatelju. Ugotovila sva, da o relativni ali absolutni večini volivcev glede veljavnosti takih referendumov ustavno določilo ni povsem jasno. Zato je pretila resna nevarnost, da bi ga ustavno sodišče štelo z negativnim izidom, če bi uvedli postopek. V tem smislu je bilo namreč nekaj pozneje tudi popravljeno to ustavno določilo. Meni se je zdelo sumljivo pismo, ki naj bi ga napisali v Krajevni skupnosti Hrušica, ne da bi se pred tem oglasili na občini. Tudi pri meni osebno, saj smo bili z njihovimi funkcionarji, kljub ukinitvi večrazrednice v tej vasi, kar v dobrih odnosih. Med drugim jih je tudi moja soproga, kot takratna republiška poslanka Kulturno-prosvetnega zbora, prepričevala, da je bolje, če se njihovi otroci vozijo v dva kilometra oddaljeno šolo v Podgrad.

Pritožba namreč ni bila podpisana s polnimi imeni, pač pa le z oznako Krajevna skupnost..., zato sva se dogovorila, da takoj pošlje tej krajevni skupnosti uradno pismo, naj vendar določijo pooblaščenca za obravnavo njihove pritožbe na ustavnem sodišču. Meni pa je zaradi izraženega suma zaupal originalno pismo, da bi preveril, če ni bilo slučajno napisano na pisalnem stroju pri moji in tajnikovi skupni tajnici, saj so mi bile črke precej sumljive. Ta pisalni stroj je namreč uporabljala tudi volilna komisija.

Prišli so predvidljivi odgovori. Na krajevni skupnosti so namreč pošteno odgovorili, da s pismom nimajo nič, sam pa sem po obliki in odtisu črk ugotovil, da je bilo pismo napisano na omenjenem pisalnem stroju. Dogovorila sva se, da ustavno sodišče ne uvede postopka, saj, če ni tožnika, ni sodnika. Na občini sem sklical širši sestanek sodelavcev, saj so seveda že vedeli za problem in radovedno čakali na odgovor ustavnega sodišča, med njimi tudi krivci za poslano ovaduško pismo. Objavil sem, da ustavno sodišče ne bo uvedlo postopka, ker na osnovi anonimke tega ne dela. Mimogrede sem omenil, da sedijo anonimni pisci kar med nami. Predlagal sem, da o vsem tem ne razpravljamo več, pač pa raje zberemo denar in zgradimo prepotrebne podeželske šole. Predvideval sem namreč, da se bodo junaki potuhnili v strahu pred občani. Tako je tudi bilo... Osebno pa me je hudo prizadelo, saj sem spoznal, da tudi najožjim sodelavcem ne gre zaupati.

Leto pred tem dogodkom sem se hudo zameril vodstveni strukturi najuglednejšega podjetja Lesonit v Ilirski Bistrici. Z njimi so se namreč posamezni občinski funkcionarji tiho dogovorili, da lahko kar po knjižni vrednosti, torej brez licitacije, prodajo štiri novozgrajene vile za svoje vodstvene kadre. Do mene je prišlo opozorilo že od okrajnega javnega pravobranilca. Čudil se je pripravljenosti našega občinskega sodišča, da je pripravljeno take kupoprodajne pogodbe tudi registrirati. Z veliko

užaljenostjo so seveda morali razpisati javno licitacijo in tako plačati več, čeprav še vedno po zelo ugodni ceni.

Kmalu so prišle v javnost tovrstne afere v zvezi s hišami in stanovanji po Sloveniji. Takrat so se mi kupci prišli zahvalit za opozorila, saj bi sicer postali javni problem in izgubili ugled pred občani. Takrat so mi tudi povedali, kateri občinski funkcionarji so jih k temu, kot hišni prijatelji, za mojim hrbtom nagovarjali.

Smrtni strah v kosti pa mi je nagnal poseben dogodek v času, ko so lovili ustaške diverzante, ki so takrat zaradi političnih razlogov prihajali preko meje, naivno celo iz Avstralije. Šlo je za predhodnico znane ustaške skupine, ki je bila pozneje likvidirana v Dalmaciji. Prihajali so iz Trsta proti Reki, tako tudi prek naše Čičarije in Brkinov. Postavljena je bila nekajmesečna »mrtva straža« posebnih enot milice in vojske ob cestah in progi na črti Postojna-Bistrica-Reka-Trst, da bi te lahko te diverzante prestrezali že v naših krajih.

Nekega dne v letu 1966 sem na svoj županski naslov dobil pisemsko ovojnico, ki je bila oddana v bližnji Opatiji. V njej je dobesedno pisalo, da so me kot župana izbrali za politično žrtev, zato naj se pripravim na smrt v doglednem času. Dva dni sem v bil v dvomih in molčal o tem, da ne bi povzročal preplaha, posebej še doma. Končno sem se opogumil in predal grozilno pismo komandirju milice, da bi me lahko zaščitili. To so mi seveda obljubili, vendar sem kljub temu še veliko časa oprezal, od kod lahko počti, in previdno zaklepal vrata tudi doma. Lahko je bila le neslana šala kakega osebnega nasprotnika, kdo ve? Res pa je, da so dva diverzanta na omenjenem prehodu tudi ujeli. Domačim sem zgodbo razkril šele z leti, ko smo se odselili iz Ilirske Bistrice, da bi jim prihranil strah.

Preselitev nazaj v Ljubljano

Kot že rečeno, sem ob koncu mandata hudo zbolel zaradi pretiranega naprežanja. Tako so mi razloži-

li tudi zdravniki in me začeli kar uspešno zdraviti z apavrinom. Postalo me je celo strah, da sem bom moral invalidsko upokojiti. Ko sem pripovedoval znanemu psihiatru dr. Levu Milčinskemu, da se bojim prevzeti ponujeno službo na republiških sindikatih, mi je lepo razložil, da še nihče ni zbolel zaradi dela, ki ga veseli in zmora. Prej ali slej pa živčno zbolimo tudi povsem brez dela, če se pri tem hudo sekiramo zaradi slabih odnosov. Predvsem zaradi nezaupanja do ljudi v najožjem življenjskem okolju. Zato mi je svetoval, naj menjam okolje in službo. To sem tudi storil in se z leti potrpežljivo rehabilitiral, čeprav nikoli dokončno. Dobil sem primerno službo pri Zvezi sindikatov Slovenije in postal predsednik Republiškega odbora delavcev v kmetijstvu in živilski industriji. Preselitev družine nazaj v Ljubljano, jeseni leta 1967, pa je bila možna le tako, da sem odkupil stanovanje, ki so ga pred tem vplačali pri sindikatih. Lastno udeležbo za takrat običajni stanovanjski kredit sem si večinoma sposodil pri bistriških prijateljih. Tudi soproga Rezka je kot profesor matematike takoj dobila novo službo na vzgojiteljski šoli v Ljubljani. Otroka sta sicer izgubila mladostne prijatelje, vendar sta si jih na novo poiskala v Ljubljani. Posebej sta bila prikrajšana za skrb naše večletne gospodinje Marije Baša iz Jasena, ki nam je ljubeznivo pomagala vzgajati otroke kot naša tretja stara mama. Z ženo sva se seveda morala posloviti od številnih dobrih prijateljev in znancev.

V Ilirski Bistrici je ostal moj brat Rado, ki se je po vojaščini enostavno zatekel k nama, da bi mu pomagala pri zaposlitvi. Uspelo nama ga je celo pripraviti do tega, da se je došolal in zaposlil kot poklicni prevoznik avtocisterne pri Transportu. Našel si je družico Vilmo in si ustvaril svojo družino.

Ostale so nam dragocene življenjske izkušnje, ostalo je tudi zadovoljstvo, da sva s soprogo kar precej prispevala k napredku občine. Ob prednosti za koristno družbeno delo sva povsem zamenarila takrat že precejšnje možnosti za materialne

koristi in se zadovoljila s sorazmerno skromnimi plačami za sprotne potrebe.

Delo na Republiških sindikatih

Na Republiški zvezi sindikatov sem pri podpredsedniku Andreju Verbiču, dobil kot prvo zahtevno nalogo ugotoviti primerjalno gospodarsko in pravo stanje ter statusna razmerja med družbenim in zasebnim obrtništvom.

Posebej še o socialnem položaju zaposlenih delavcev v družbenem in zasebnem sektorju glede na dane sistemske pogoje gospodarjenja. Zaradi strokovne objektivnosti je bila moja raziskava tudi v drugih republiških organih ocenjena kot izvrstno izhodišče za premagovanje predsodkov do zasebnitstva v obrtništvu. Pomagala je celo k uradnemu dovoljenju za ustanovitev in registracijo prvega obrtnega združenja v Sloveniji in v Jugoslaviji.

Po nekaj mesecih dela na omenjenem projektu sem končno postal za štiri leta tajnik ter nato za naslednja štiri leta predsednik RO sindikata delavcev kmetijstva in živilske industrije. Zadnje, deveto leto na sindikatih pred mojim odhodom v Beograd sem postal profesionalni član predsedstva Zveze sindikatov Slovenije. Med drugim sem kot predsedujoči usklajeval celotno javno razpravo, ko smo 1974. leta sprejemali novo republiško in zvezno ustavo. Takrat smo slovenski kmetijci priložnostno obiskali tudi Edvarda Kardelja na Brionih, da bi utemeljili potrebno liberalizacijo v zasebnem kmetijstvu in zadružništvu, kar nam je tudi uspelo. Na sindikatih sem tudi doživel nasilno razrešitev predsednika Kropuška ob cestni aferi s Kavčičem in spoznal, da je politika res kruta zadeva. Zaradi zaščite ugleda Kropuška bi namreč skoraj tudi sam nastradal. Globočnik, ki ga je začasno zamenjal kot podpredsednik, je namreč zahteval tudi na partijski organizaciji razlago, zakaj se ne strinjam s Kropuškovim zamenjavo. Govoril sem namreč, da smo drugi najmanj toliko krivi kot Kropušek, torej bi morali iti kar vsi funkcionarji iz sindikatov.

Pokazalo se je dovolj jasno, da so ga tudi najožji sodelavci zaradi koristoljubja enostavno pustili na cedilu. To nam je Kropušek upravičeno zameril. Dobil sem le nejasno opozorilo, da ni dobro ubijati bolh na mrtvem psu, ker da to ni nobeno posebno junaštvo.

V kmetijskih sindikatih sem v osmih letih požrtvovalnega dela kar precej prispeval, da smo postali odločnejši pri uvajanju znosnejše agrarne politike. Tako sem s pomočjo sicer redkih agronomov na položajih v republiških forumih in na terenu že leta 1968 pripravil temeljit pregled kritičnih razmer v slovenskem kmetijstvu. Med drugim s predlogi, da ponovno ustanovimo kmetijsko ministrstvo in obnovimo delovanje Zadružne zveze, saj je bilo oboje nesmotrno ukinjeno. Postopoma smo dobili zaveznike pri takratnih poslancih v republiški skupščini, pri SZDL in na CK ZKS. Oporo smo imeli tudi pri Jaku Bogataju, direktorju Kmečkega glasa, in seveda pri profesorjih na biotehniški fakulteti.

Oživeli smo tudi delovanje Zveze kmetijskih inženirjev in tehnikov Slovenije, kjer sem bil najprej štiri leta podpredsednik in nato dve leti predsednik. Dve leti sem opravljal tudi funkcijo predsednika Zveze kmetijskih inženirjev in tehnikov Jugoslavije, kot sem že zapisal ob opisu moje prve zaposlitve.

Z združenimi močmi smo najprej dobili na svojo stran Odbor za kmetijstvo pri Skupščini SRS, ki ga je sprva vodil kolega Zvone Pelikan, nato pa Milovan Zidar. Na CK ZKS so začeli poleg kolega Andreja Marinca z nami aktivno sodelovati še Zvone Dragan in tudi France Popit ter Viktor Avbelj. Na SZDL smo imeli močno oporo pri Frančku Simoniču, pri Zvezi mladine Slovenije pa smo našli dobre sodelavce pri vseh takratnih mladih funkcionarjih, posebej še z delovanjem Mladih združnikov. Stališča sindikatov do kmetijstva sem argumentirano predstavljal in uveljavljal kot član predsedstva Zveze sindikatov Slovenije in tudi na zvezni ravni.

Tako smo kaj kmalu v okviru CK ZKS pripravili Zeleno knjigo o agrarni politiki v Sloveniji. Na tej podlagi smo na prvi partijski konferenci o kmetijstvu leta 1960 uspeli prepričati vse republiške forume, da je treba temeljito spremeniti sistemski in politični odnos do kmetijstva, če želimo doseči siceršnji gospodarski napredek na republiški in zvezni ravni.

Štejemo si torej lahko kot uspeh, da smo prvič prepričali ne samo odločujoče in oblastne strukture v Sloveniji, pač pa postopoma po vsej Jugoslaviji, da ni smotrno, še manj pa koristno, enostavno odpisati zasebno iniciativo v kmetijstvu. Do takrat namreč ni bilo na voljo nikakršnih kreditnih sredstev za nabavo traktorjev in drugih kmetijskih strojev za zasebno kmetovanje ali drugačno modernizacijo kmetij.

Po tej partijski konferenci in na osnovi posebnih sklepov v Skupščini SR Slovenije je torej tudi zasebno kmetijstvo dobilo zeleno luč. Najprej za ohlapne kmečke skupnosti, postopoma pa tudi za urejanje tržno usmerjenih kmetij na osnovi dolgoročnejših kooperacijskih pogodb za oddajo vseh tržnih viškov zadrugam in obratom za kooperacijo. Opuščena je bila torej prvotna namera, da se namesto propadlih kmečkih delovnih zadrug uveljavlja t.i. prostovoljna kooperacija. Seveda z izključnim vlaganjem družbenih sredstev v kooperacijske skupnosti zaradi postopnega podružabljanja celotne kmetijske proizvodnje, kot nadomestilo klasičnega zasebnega združništva.

Poleg postopnega sproščanja in izboljšave odkupnih cen za osnovne pridelke, ki so bile dotlej pod strogo administrativno kontrolo, ter bistveno večjega usmerjanja kreditnih sredstev za urejanje družbenih kmetijskih obratov nam je v nekaj naslednjih letih uspelo zelo ugodno kreditirati več kot 20.000 tržno usmerjenih kmetij v Sloveniji. Z leti je hitra inflacija tudi te kreditne obveze kooperantov zreducirala na simbolične vrednosti.

Prvič je bilo uvedeno tudi nacionalno zdravstveno

in pokojninsko zavarovanje kmetovalcev s pomočjo pomembne delavske solidarnosti.

Ponovno je bila ustanovljena Zadružna zveza Slovenije s hranilno-kreditno službo. Postavljena je bila uspešna kmetijska pospeševalna, veterinarska in gozdarska strokovna služba za kmetije pri Kmetijskem inštitutu Slovenije in v zadrugah. Uvedene so bile posebne možnosti za otroške dodatke in štipendiranje kmečkih otrok. Prenehalo se je z nasilnimi postopki pri arondiranju in komasaciji kmetijskih zemljišč v korist urbanizacije in družbenih obratov. Preko zemljiških skupnosti se je uvedla kontrola nad zemljiškimi operacijami. Ustanovljene so bile tudi vodne skupnosti, v okviru katerih so bila usmerjena posebna družbena sredstva za melioracije in namakalne sisteme na kmetijskih zemljiščih.

Skratka, zgodile so se neverjetno velike sistemske, gospodarske in socialne izboljšave v kmetijstvu in na podeželju. Kmetje so poleg kmetijskih strokovnjakov dobili posebno mesto tudi v SZDL, v organih ZK, kot poslanci v republiških in občinskih skupščinah, v združnih organizacijah in pri kmečkih skladih za zdravstveno in pokojninsko zavarovanje. Na tržno usmerjenih kmetijah so bili modernizirani hlevi, nasadi, uvedeni sodobni poljski kolobarji in gospodarnejši postopki pri pridobivanju paše in spravilu krme. Zato je skokovito narasla mlečnost, in s tem tržni viški mleka, nastala so kooperacijska pitališča in drugi predelovalni obrati. Kmetje so se temeljito opremili s kmetijsko mehanizacijo.

Mladi kmečki fantje in dekleta so vse raje ostajali doma na kmetijah po šolanju na strokovnih kmetijskih in gospodinjskih šolah. To se je seveda poznalo na bilančni samooskrbi z osnovnimi živili, saj smo jo z leti postopno dvigali iz 50 na 80%, da hrane ne bi bilo treba uvažati iz jugoslovanskih žitnic ali iz tujine.

Nastalo je torej obdobje bistvene izboljšave gospodarske in socialne ravni kmečkega prebivalstva, ki

se je sicer po vojni zmanjšalo deležno iz 40 % v letu 1967, ko smo v skupini agronomov in drugih politikov začeli delovati, na 12 % v letu 1977, ko sem odšel službovat v Beograd. Drugi za delo sposobni kmetje, sicer pa latentno nezaposleni na naših sorazmerno majhnih kmetijah, so se sčasoma lahko zaposlili zunaj kmetijstva, nekateri tudi kot zdomci. Sledil je namreč splošen gospodarski napredek, tako kot smo ga napovedovali, če se bomo resneje lotili kmetijstva. Najbolj se je to poznalo na življenjski ravni celotnega prebivalstva. Od osebnih in drugih prejemkov je bilo, med drugim, treba namenjati vse manjši delež za nakup živil ob vse večji ponudbi na sproščenem tržišču. Skratka, vidno zadovoljstvo in napredek, tako da smo Slovenci postali s svojo liberalno agrarno politiko vzor za vse druge v državi.

Moje službovanje v Beogradu

V Slovenijo so prihajali na oglede kmetijski politiki, tako republiški kot zvezni funkcionarji, da bi dobili spodbudo za izboljšave celotne agrarne politike. Nekaj časa sem tudi vodil zvezno komisijo za kmetijstvo in zadružništvo pri CK ZKJ kot soavtor slovenskega uspešnega primera, ki je pripravila podobno konferenco o kmetijstvu tudi na zvezni ravni.

Končno sem bil povabljen za zveznega podsekretarja v kmetijskem ministrstvu, da bi takratnemu ministru Kuštraku in pozneje Zidarju pomagal pri uveljavljanju uspešne liberalne kmetijske politike s pomočjo zakonskih in drugih sistemskih ukrepov na zvezni ravni. Nastajal je namreč t.i. jugoslovanski družbeni dogovor o razvoju kmetijstva, kjer pa je še vedno prihajalo do velikih nasprotij, predvsem zaradi različnih, tudi špekulativnih materialnih interesov.

Že prej sem imel kot večletni predstavnik Slovenije v Svetu kmetijskih blagovnih rezerv na ravni federacije velike besedne borbe, kako preprečiti ogromno prelivanje proračunskih sredstev. In to kar s

proračunskim financiranjem programov materialnih rezerv hrane, z regresirano cenovno politiko, s proračunskim financiranjem izgradnje skladišč, z odpisovanjem dolgov republiškim rezervam, s trgovskimi špekulacijami velikih uvoznikov in oskrbovalcev s hrano in podobno.

Ta težnja se je nadaljevala s poizkusom takih formulacij, ki bi omogočale oblikovanje tudi zveznih investicijskih skladov za kmetijstvo, neomejena sredstva materialnih rezerv za financiranje vodnega sistema Donava-Tisa-Donava, za razvijanje hribovito-planinskih predelov, za programe JNA pri proizvodnji hrane v izjemnih razmerah, za zvezne raziskovalne programe, za garancije pri najemanju tujih kreditov na ravni federacije in še kaj.

Pri tem se je takratna majhna skupina zaposlenih slovenskih kadrov v zveznih organih morala vztrajno boriti, da ne bi bile sprejete take centralistične rešitve. Po pravici povedano, nam je v stiski rad pomagal tudi Kardelj s svojo avtoriteto. Spominjam se, kako smo namerno zavlačevali delovne dogovore prav v zveznem kmetijskem ministrstvu, kot formalnem nosilcu tega dogovora. To smo počenjali več kot leto dni tudi z delovanjem pri agrarni komisiji CK ZKJ. Besedilo dogovora se je vedno znova popravljalo, tako da se je povsem razvodeneli 35. osnutek končno le posredoval v sprejem. Tako ni bila več omogočena sistemska centralizacija odločanja in s tem veliko prelivanje sredstev za imaginarne kmetijske namene.

Takrat je že tudi obveljala nova zvezna ustava, ki je bila sprejeta leta 1974 proti volji vse bolj glasnih centralistov. Kot kaže, je ta ustava postala dejanski povod za nasilni razpad Jugoslavije. Moje triletno zahtevno delo v zveznem komiteju za kmetijstvo je torej potekalo v zahtevnem ozračju. Sprva sem vodil celotne organizacijske posle zveznega komiteja; tako so bile opravljene vse naše naloge po sklepih takratnega zveznega izvršnega sveta in lahko smo uspevali z lastnimi predlogi. Zato sem dnevno hodil tudi na seje raznih komisij in zveznega izvr-

šnega sveta, kjer je bilo treba doseči sklepanje. Skrbel sem za kadrovske popolnitve v strokovni službi komiteja in v celotni obmejni kmetijski in veterinarski službi. Skoraj dve leti pa sem vodil tudi oddelek za mednarodne gospodarske odnose na področju kmetijstva. Skratka, eno samo garanje od ponedeljka do konca petka, ko sem se tedensko vračal z letalom domov, k družini v Ljubljano. V delovnem okolju sem si pridobil kar precejšen ugled in doživljal naklonjenost. Spoznal pa sem tudi povsem zakrite kadrovske lobije po nacionalnostih, po katerih bi se Slovenci lahko samo zgle dovali. Čutiti je bilo tiho medsebojno nacionalno napetost, posebej še med Srbi in Albanci ter med Srbi in Hrvati. Agresivni pa so bili tudi Bosanci, posebej še, ko je predsedoval Bjedić; dobre položaje pa so imeli tudi drugi kadri iz BIH. Tako so skušali vsiliti kot uradni jezik na ravni federacije celo neko bosansko verzijo srbohrvaškega jezika, češ da bi se s tem izognili vse bolj prisotnim sporom okrog pravilne srbohrvaščine, sprejemljive za Srbe in Hrvate ter vse druge.

Moje mednarodne aktivnosti

V teh treh letih sem dodobra spoznal komplicirane politične in gospodarske razmere na ravni federacije in drugod po Jugoslaviji. Kot podsekretar in nosilec platform za sodelovanje v kmetijstvu z drugimi državami sem spoznal tudi precejšen del sveta in težave, ki smo jih morali premagovati v gospodarskem sodelovanju. Politični in protokolarni odnosi so bili namreč z večino zelo dobri, posebej še zaradi velike popularnosti Tita in naše vodilne vloge med blokovsko nevezanimi in drugimi državami v svetu.

Kot podsekretar v Zveznem komiteju za kmetijstvo sem usklajeval tudi mednarodne aktivnosti v agroživilstvu, gozdarstvu in zadružništvu. Posamezne skupine držav so usklajevali pomočniki. Vzdrževal sem dnevne stike s tujimi ambasadami v Beogradu in hodil na sprejeme ob njihovih dr-

žavnih praznikih ali pa ob prihodu njihovih gospodarskih delegacij. Tako sem spoznal bistvo diplomacije in njen sistem medsebojnega opazovanja, vsak v svojo korist, če je možno tudi s pretanjeno gospodarsko »špijonažo«. Pretežno so bili to visoko izobraženi in za diplomacijo talentirani kadri z izjemno uglajenim in prilagojenim obnašanjem v še tako delikatnih razmerah. Ko si bil vključen v protokolarni program z obveznim diplomatskim potnim listom, ki sem ga tudi posedoval, si se lahko počutil popolnoma varnega. Ravnati si se moral primerno in upoštevati pripravljene program dela. V naših strokovnih službah smo v te namene izdelovali sprotne zaupne informacije za nosilce omenjenih nalog kot platforme za nadaljnje dogovore, tako smo bili na tekočem z dogodki v posameznih državah, predvsem še na osnovi tedenskih poročil naših diplomatskih predstavništev v tujini.

Posebej smo skrbeli za odnose z nadsacionalnimi organizacijami, kot so to FAO, OECD, UNKTAT in še nekatere. Osebnostno pa sem bil zadalžen za sodelovanje v kmetijstvu in živilski industriji z Libijo, Italijo, Veliko Britanijo, Nigerijo in Japonsko, kamor sem tudi osebno vodil naše kmetijske delegacije na poslovne dogovore; to je bilo zanimivo in tudi zelo odgovorno delo.

V Libiji sem npr. moral reševati hude spore med našimi izvajalci kmetijskih in vodogradbenih investicij ter njihovim pogodbenim ministrstvom. Pri posameznih projektih je šlo kar za sto in več milijonov dolarjev neplačanih računov.

Tako se je zgodilo, da se je pri Aleksandriji porušil velik jez za zadrževanje poplavne vode in postopno namakanje pri ozelenitvah saharske puščave. Ta jez je gradilo naše beograjsko podjetje, ki je vzdrževanje na nesrečo že predalo domačinom. Ti pa žal še niso popolnoma obvladali odpiranja zapornic ob poplavnih vodah, zaradi česar je jez popustil. Nastal je tako oster spor, da so Libijci predstavništvo našega podjetja enostavno nagnali domov.

V nekem drugem primeru je naše drugo podjetje po projektu uspelo dokončati ozelenitev ogromne površine v puščavi. Domače ministrstvo pa zasajenega gozda še po enem letu ni hotelo prevzeti, češ da projekt ni povsem dograjen. Omenjene predstavnike firme so pridržali kot ujetnike, saj bi sicer vse zasajeno drevje usahnilo, če ga ne bi zalivali. To pa je za izvajalca predstavljalo kar velike dodatne stroške brez obveznosti za investitorja.

V obeh primerih smo oblikovali mešano strokovno komisijo na ravni obeh ministrstev, in se dokopali do odgovornih za nastalo situacijo. Krivda je bila na libijski strani, česar pa ni želela niti ni smela priznati, saj bi bil njihov naročnik projektov takoj odstranjen ali celo ustreljen. Tega smo se zavedali. Naša podjetja so v konkurenčnem boju podpisala tudi take klavzule v pogodbah, da v primeru spora velja šeriatsko, torej libijsko pravo. Po tem pravu musliman nikoli ni kriv, če gre za sodelovanje z brezvercem. Mednarodnega prava torej Libijci niso priznavali, zaradi česar so se taki spori pred njihovimi sodišči vlekli po več let. »Kadija tuži – kadija sudi« torej ni prazno reklo.

Potrebna je bilo torej velika modrost, veliko spretnosti in pogajalske potrpežljivosti. Uspevali smo z osebnim prijateljstvom in popolnim zaupanjem, da njihovim oblastem ne bomo izdali odgovornih krivcev. Naša podjetja so take zaplete že vnaprej predvidela, zato so jih že vključili v ceno ponudbe, tudi do štirikrat večje stroške od dejanskih v normalnih razmerah. Če so se končno pogodila za dejansko dvojno ceno, so ob takih in podobnih sporih še vedno dobro zaslužila.

Moja naloga je bila, da sem z odgovornim ministrom na štiri oči dosegel primeren kompromis. Običajno tako, da je tiho pristal na poravnavo njegovega dela krivde preko primerno višjih cen pri novih projektih. Pogodbe so se namreč kar naprej sklepale, saj je takrat samo kmetijski minister razpolagal za kmetijske in vodno-gospodarske projekte letno kar s po eno milijardo USD. Toliko so

namreč zaslužili z nafto, da so začeli ozelenjevati libijsko puščavo.

Naša podjetja so posameznikom morala plačati primerne podkupnine, ki so se tudi stekale v vladne črne fondе. To jim je bilo dovoljeno na osnovi posebnega uradnega lista in tudi knjigovodsko evidentirano kot normalen poslovni strošek. Glede tega sem si pri odgovornem ministru in tudi pri polkovniku Džaludu, torej pri namestniku Gadafija, pridobil popolno zaupanje. Kot dokaz za to sem ohranil prejeta osebna spominska darila (molilno preprogo in ročno kovan srebrni pladenj za posebne priložnosti).

Poleg omenjenih sem spremljal problematiko tudi pri številnih drugih naših projektih. Takrat je bilo zaposlenih v Libiji preko 10.000 naših delavcev in strokovnjakov. Med njimi tudi Smeltovci, ki so s tem zaslužkom zgradili svojo reprezentativno upravno stavbo v Ljubljani.

Tako so nam Libijci vztrajno ponujali prevzem 30.000 hektarjev namakalnih polj in čredo 20.000 ovac v poznani saharski oazi Kufra ob čadsko-libijski meji, torej okrog 1000 km globoko v puščavi. Z makedonskimi kmetijskimi podjetji naj bi po lastnih izračunih samo pri tem projektu letno zaslužili najmanj pet milijonov USD čistega dobička. Ob moji asistenci je že bila podpisana predpogodba, vendar so se Makedonci ustrašili nepredvidljivih dogodkov in na veliko razočaranje Libijcev od projekta odstopili.

Kmetijski poligon Kufra so zgradili Američani in ga tudi usposobili za redno obratovanje na rentabilni osnovi. Po pogodbi so ga morali predati v redno poslovanje Libijcem. Projekt je nastal, ko so v globoki Sahari pri iskanju nafte naleteli na ogromna jezera podzemne vode. Bila je fosilnega izvora ali povezana s podtalnico zelo oddaljenega Nila. Na takih mestih so enostavno namestili vodne črpalke s krožečo namakalno ročico, dolgo tudi 500 metrov. V enem krogu je bilo tako možno programirano namakati cca 1000 hektarjev kultiviranega

zemljišča. Na projektu Kufra je tako nastalo trideset takih krožnih njiv s primernim travno-poljskim kolobarjem. Veličastna slika iz letala, s katerim smo pripotovali v to oazo.

Postalo nam je tudi jasno, zakaj bi radi projekt zauzpali Jugoslovanom; tudi druga dva nova kmetijska projekta (oaza Tazerbo 50.000 ha in Sarir 20.000 ha) v trikotniku s stranico 300 x 400-krat 500 ha po puščavi. Libijci so namreč tukaj pospešeno gradili tovarne orožja, nova vojaška letališča in vojaške baze z lastnimi rezervami hrane, da ne bi bili ob ozkem zelenem sredozemskem pasu tako ranljivi. Postali pa so že pomembna vojaška sila sredi Afrike. Pri tem jim je naša vojaška industrija vsestransko pomagala, zato so bila seveda zaželeni tudi naša druga podjetja na tem strateškem območju.

Med drugim so takrat že začeli izdelovati tudi velikopotezne načrte za izgradnjo 1000 kilometrov dolgega cevovoda z večdesetmetrskim premerom, speljanim iz nahajališč pitne vode in s črpalkami transportirane do njihovega Sredozemlja za komunalne in kmetijske namene. Tudi ta projekt je danes deloma že uresničen.

Z mojih potovanj v Libijo so mi ostale v spominu še druge edinstvene dogodivščine in nova spoznanja o ljudeh in stvareh. Tako sem si ogledal dve veliki povsem novozgrajeni kmečki naselji z mošejo v sredini, kjer je Gadafi osebno predal po 1000 ključev novim farmarjem, da bi začeli samostojno kmetovati. Brezplačno so dobili opremljene individualne hiše z visoko muslimansko zidano ograjo, gospodarska poslopja, vključno s traktorjem in priključki ter z namakalnimi napravami. Dobili so tudi prva semena in matično čredo plemenskih ovac ali goveda – vsaka vseljena družina – večinoma so bili to puščavski Beduini iz Gadafijevega plemena. Naslednja tri leta je družina dobivala po 500 USD mesečno za tekoče potrebe, da bi lažje opustili tisočletno bivanje pod šotori skupaj s svojimi kamelami in drobnico. Tak prelom v načinu življenja pa za te puščavske ljudi ni bil preprost.

Zato so posamezne družine preko noči še dolgo spale v svojih šotorih na obrobju teh naselij, tako so se čez dan postopno navajali na novo bivališče in sodobno kmetovanje. Pri tem sta jim bila dnevno na voljo kmetijska služba in tehnični servis za vzdrževanje naselja. Če človek tega ne vidi, skoraj ne more verjeti. Končno pa tudi razume, zakaj so ti ljudje tako verjeli Gadafiju in ostali skoraj slepo navezani nanj.

Alkohol je bil vsem strogo prepovedan, vedelo pa se je, kdo od domačinov je zelo rad sprejel v dar viski, da bi ga lahko skrivaj spil. Občasno so namenoma na mednarodnem letališču v Tripoliju opravljali temeljite preglede potnikov, jim odvzeli alkohol ter tihotapce za nekaj dni zaprli. Pomagal je le diplomatski potni list, tako smo naše ljudi reševali iz zavora, če so pač slučajno naleteli na take dneve pri prihodu na svoja delovišča. Na deloviščih so si pomagali z nakupom sadnih sokov; zaradi fermentacije v alkohol so sokove zlili v odprte posode in zgradili improvizirane priprave za žganjekuho. Skratka, neskončna človeška iznajdljivost.

V Nigeriji so bila naša podjetja vključena v izgradnjo luk in ladij, kupovali pa smo tudi njihovo nafto kot protiplačilo. Pripravljala so tudi obsežne kmetijske projekte in trgovske centre. Vse skupaj je potekalo v negotovih političnih in finančnih razmerah, zaradi tega sem odklonil kandidacijo za gospodarskega atašeya na ambasadi v Lagosu, ko je postal dr. Miran Mejak tam naš ambasador. Moral bi seveda povsem spremeniti način življenja z družino vred, v neznanih razmerah, čeprav so se obetali veliki posli z nigerijsko nafto ter pri izgradnji pristanišč in ladij, veliki agroživilski projekti in možnost vlaganj v naftni kemiji. Zaradi pogostih vojaških prevratov je uspelo malo od tega.

Na Japonskem smo orali ledino za pridobivanje sodobnih tehnologij in za večanje našega izvoza živil. Ob moji asistenci je bila npr. podpisana prva »joint venture« pogodba med Hondo in tovarno kmetijskih strojev MIO-STANDARD Osijek o

skupni proizvodnji in trženju malih Hondinih kultivatorjev. Bistveno nam je uspelo povečati izvoz vina, tobaka in obnoviti dobave hmelja. Takrat so se velike japonske družbe začele odločati tudi za vlaganja in poslovanje preko naših morskih pristanišč. V preizkušnjo smo uspeli pridobiti nove kolekcije rodovitne soje. Nastale so prve zamisli o uvajanju marikulture po japonskih tehnologijah na našem Jadranu. Pridobili smo precejšnja sredstva v obliki tehnične pomoči za uvajanje novih programov biotehnologije.

Ob tem smo spoznali, kako Japonci sistematično in tudi dosledno vzajemno med sicer konkurenčnimi podjetji organizirano nastopajo na vseh zunanjih tržiščih. V ta namen imajo namreč uveden obvezen in natančen informacijski sistem, da lahko njihovi trgovci sprotno, najmanj pa tedensko, sprejemajo skupne poslovne odločitve, po principu vsi za enega – eden za vse. Na domačem tržišču si seveda medsebojno ostro konkurirajo, tudi na tujem, vendar šele takrat, ko se tako dogovorijo, glede na prisotnost druge konkurence. Dejansko je to povsem drugačen svet, kot ga poznamo doma.

Tako je tudi glede medčloveških odnosov, saj so ženske za naše pojmovanje v povsem podrejenem položaju moškemu. Med drugim družinski klani ne sprejemajo medse s komer koli rasno mešanih zakonov in njihovih otrok. Bogataši živijo strogo ločeno od drugih in tudi delavci od menedžerjev ter lastnikov firm. Zato imajo tudi ločene »gejša-klube«, ki jih uporabljajo predvsem za poslovna srečanja po delovnem času, ki traja od 9. do 17. ure, tudi ob sobotah. Tam se odločajo o novih poslih, sicer pa v poslovanju velja dana beseda kot samurajska čast.

Delajo kot mravlje. V prostem času in na ulici so vljudno disciplinirani. Spoštujejo kult cvetja in verujejo v kakovost blaga. Prevladujejo družinske firme na eni in velekapital v industriji na drugi strani. Več kot tričetrt je zaposlenih le za določen čas, dokler ni končan določen proizvodno-tržni

program. Sprotno objavljajo dosežen tovarniški zaslužek pa tudi škodo, ki jo je zaposleni povzročil iz malomarnosti; poravnati jo morajo solidarno, če ne gre za kaznivo dejanje.

Prihod k poslovnim partnerjem si zainteresirani organizirajo kar sami. Če je dogovorjeno povabilo ob 11. uri, to pomeni tudi vabilo na poslovno kosilo, v nasprotnem pa te odpravijo s čajem ali kavo. Dajanje napitnine v gostinskih lokalih se smatra za žaljivo dejanje. Poročene ženske hodijo v javnosti v obveznem kimonu, vsaj korak za moškim. V trgovinah in v javnem prometu se disciplinirano postavljajo v vrsto, čeprav čakata samo dva.

Ogovarjanje nepoznanih v javnem prometu je nedostojno, zato praviloma med vožnjo molčijo ali pa jedo sendviče. Drugo, vnaprej pripravljeno hrano, pa jejo samo s paličicami. V primeru razsajanja gripe nosi večina na ulicah in javnih mestih belo gazo preko ust in nosu. Letnega dopusta praktično ne poznajo, traja pa največ en teden. So ljubitelji svojih posebnih vrst igralnih avtomatov v uličnih lokalih, kjer se molče zadržujejo ure in ure tudi starejši ljudje. Redki govorijo tuje jezike, poslovni ljudje pa obvezno angleško. Šolanje je zahtevno in sorazmerno drago.

Zanimivi so bili tudi moji stiki z Veliko Britanijo. Takrat so bili na oblasti laburisti, ki so nam bili kar naklonjeni. Naša podjetja so se šele začenjela bolj vključevati na ta zahtevni trg. Bistveno se je povečal naš izvoz vina, hmelja in drugega, in to ne samo v Britanijo, pač pa tudi v druge dežele Commonwealtha, saj so njihove najpomembnejše firme poslovale preko Londona. Nekatere naše firme so pod ugodnimi pogoji dobile licence za kakovostne konditorske programe za domači in tuji trg. Našim kmetijskim organizacijam so se odprle možnosti uporabljanja najsodobnejših tehnologij v živinoreji, poljedelstvu in vrtnarstvu.

Postal sem celo kandidat za častnega člana njihovega kraljevskega farmerskega združenja. To pa ni bilo udejanjeno, saj so laburisti na naslednjih voli-

tvah izgubili oblast in s tem so preko noči zapustili svoje vladne položaje vsi naši izjemni prijatelji. Tako sem prvič spoznal, kaj vse lahko pomeni politično angažiranje ljudi v t.i. parlamentarni demokraciji. Imeti morajo tudi rezervno možnost za preživetje, da preko noči ne ostanejo na cesti.

Na britanskem otočju imajo tehnično visoko razvito kmetijstvo in izjemno kakovostno živilsko industrijo v ostri konkurenci z uvoženo hrano. Večji farmarji in grofije imajo lastno maloprodajno mrežo in stalne velike tradicionalne odjemalce za svoje blago. Samo manjši farmarji poslujejo kot delničarji prek svojih zadrug ali posebnih poslovnih združb, da lahko skupno prodajajo in kupujejo v svoji grosistični ter maloprodajni mreži ali na blagovni borzi.

Država veliko vlaga v hidro-in agromelioracije ter namakalne sisteme. Za kmetijstvo, posebej še za vrhunsko ovčerejo, usposablajo pašnike, kjer koli je to tudi še v hribovitem svetu racionalno. Premožnejši farmarji dosledno negujejo družinske spomine, zato starih kmečkih objektov pri novih zidavah ne podrejo, ampak jih spreminjajo v muzeje, kjer prikazujejo delovne razmere in življenje preteklih generacij, na kar so zelo ponosni. Pri vsaki uglednejši hiši skrbijo tudi za lastne jahalne konje in pasemske pse. Z njimi se vsakodnevno ukvarjajo zjutraj in ob vikendih.

Farmarji tujih kreditov skoraj ne poznajo, saj skušajo svoj kapital pri svojih bankah čim ugodneje posojati ali pa se vključujejo v borzno denarno in blagovno poslovanje. Vsako soboto se farmarji dobivajo na svojih centralah in v ekskluzivnih klubih, kjer se pogovarjajo o tržnih razmerah in tehnoloških inovacijah. Dogovarjajo se tudi za skupne aktivnosti do vladnih organov v korist kmetijstva. Poznajo samo prostovoljno članstvo v zborničnih organizacijah. Za razvojne namene lahko uporabljajo kar bogate razvojne sklade za kmetijstvo in visoko strokovno pospeševalno službo v okviru državnih raziskovalnih institucij.

Delovanje v korist Slovenije

Pri uporabljanju zveznih sredstev za razvoj kmetijstva sem se posebej angažiral, saj sem ugotovil, da iz Slovenije po proračunskem ključu veliko prispevamo, da pa bolj malo pridobimo zaradi lastne neiznajdljivosti. Deloma mi je to že uspelo kot članu Zveznega sveta materialnih rezerv za namenska sredstva pri izgradnji skladišč hrane na strateških lokacijah v Sloveniji. Na novem položaju sem pomagal vključevati naše raziskovalne institucije v zvezne projekte, posebej še za proizvodnjo hrane v izjemnih, vojnih razmerah, v hribovitem svetu. Vojska je namreč izsilila velika proračunska sredstva za te raziskave, kar se mi je osebno upiralo. To je povsem logično vodilo k osamosvojitvi vojske tudi pri raziskavah in v proizvodnji prehrane, torej kot države v državi. Moja opozorila o tem tudi v slovenskem kmetijskem ministrstvu niso zalegla. Prevladalo je namreč špekulativno mišljenje, da skušajmo čim več teh sredstev porabiti za raziskave in ustvarjanje strateških rezerv v Sloveniji. Tako je med drugim nastal zelo obsežen program reje konj in pitanja goveje živine, ovac in koz kot rezerv v živem v gorskem svetu. Seveda z ugodnimi krediti in s posebnimi garantiranimi odkupnimi cenami pri izvajalcih tega programa, kjer se je na račun države kar dobro zaslužilo. Pridali smo torej le svoj mali lonček, drugim pa je priteklo v potokih. Za poseben uspeh pa si štejem pridobitev precejšnjega dela nepovratnih in ugodnih kreditnih sredstev za izgradnjo tovarne sladkorja v Ormožu. V našem zveznem komiteju je bil namreč sedež namenskega sklada. Tako sem preko svojih sodelavcev lahko vplival, da so bila za Ormož odobrena vsa zaprosena sredstva, kar se nekaterim drugim investitorjem ni posrečilo, saj je bil pretok sredstev v ta namenski zvezni sklad manjši, kot se je računalo. Posrečilo se mi je sistematično vključevati tudi predstavnike iz slovenskih agroživilskih podjetij v gospodarske delegacije v poslovno zanimivih državah. Na slovenske mejne prehode sem uspel ka-

drovati naše domače agronome in veterinarje, saj je bil pritisk kadrov na te državne službe iz drugih republik zelo velik. Skupina Slovencev, ki je takrat z mano delala v Beogradu v različnih zveznih institucijah, se je v prostem času zbirala vsak dan v slovenski bazi v Novem Beogradu ali na Dedinju v protokolarni restavraciji za zvezne organe. Imeli smo seveda tudi stalne stike s svojimi institucijami v Sloveniji. Vsak pomembnejši problem smo premleli skupno, da smo lahko usklajeno nastopali predvsem pri obrambi slovenskih interesov.

Podobno so ravnali tudi predstavniki iz drugih republik, z njimi pa smo iskali tudi koristna zavezništva. Vedno znova se je namreč skušalo od zvezne administracije, ki je bila po kadrih večinoma srbsko-črnogorska, vsiljevati centralistične rešitve, da bi bila skupna vreča čim večja in s tem tudi oblast centralistična. Velikokrat sta morala osebno intervenirati tudi Tito in Kardelj na osnovi decentralizirane Ustave iz leta 1974. Resnici na ljubo pa je treba zapisati tudi Dolančevo lobiranje z republikanci, tako so na organih zveznih institucij vse bolj nasilni centralisti izgubljali podporo iz republik in pokrajin.

Samostojnejša ustavna pristojnost republik, prav tako pa tudi pokrajin, pa je sprožila negativno verižno reakcijo velikega zadolževanja v tujini mimo federacije. Na to je takrat ostro opozarjal naš kolega Andrej Marinc kot kratkotrajni podpredsednik Zveznega izvršnega sveta. S tem se je večini zameril, saj se še zdaleč niso želeli sprijazniti z negativnimi posledicami za vse. Nastalo je neke vrste dvovladje republiških oz. pokrajinskih oblastnikov nasproti zvezni centralistični oblasti, ki si pa ni upala več blokirati republik.

Tudi vojska je v takih razmerah zahtevala svoje, in to s posebnimi avtonomnimi proračunskimi viri za vse večje potrebe. Tako smo kaj kmalu postali nesolventni (plačilna nesposobnost, op. ur.) do tujih bank in devizno nelikvidni. Prisiljeni smo se bili vedno znova pogajati o odlogu tujih posojil, kar bi

pripeljalo državo na rob gospodarskega zloma. To se je kazalo tudi v dirki cen in permanentnih administrativnih ukrepih v vse bolj inflatornih razmerah. Mednarodne kredite smo morali prolongirati (odložiti, op. ur.). Pridobil sem si mnogo izkušenj ter spoznal, kakšne so dejanske razmere doma. Dobil pa sem tudi dober vpogled v svet. Vsako nadaljnje delo funkcionarja v zveznih organih se mi je uprlo.

Moja vrnitev na delo v Slovenijo

Po treh letih, ko je že eno leto ministroval kolega Milovan Zidar, sem od Andreja Verbiča, ki je bil takrat predsednik Gospodarske zbornice Slovenije, dobil vabilo, naj pomagam na novo organizirati Splošno združenje kmetijstva, živilske industrije in prehrane Slovenije. Takrat je bilo namreč v okviru Gospodarske zbornice Slovenije 24 panožnih združenj ob že delujočih Zadružni zvezi Slovenije in Obrtnem združenju Slovenije. Naletel sem na žalostno stanje, saj je delovala le Kmetijska sekcija pri GZS, ki je imela svojo pisarno na podstrešju zadružne palače.

Pripravil sem program dela zborničnega agroživilskega združenja, da bi konstituirali njegove organe in začeli delati. Kot profesionalni predsednik sem postal tudi član Upravnega odbora in Skupščine GZS, v začetku pod Verbičevim, nato pa pod Bulčevim predsedovanjem. Zaradi načrtnega strokovnega dela pri pripravi sistemskih rešitev in učinkovitejše ekonomske politike v korist kmetijstva smo postali kar spoštovano združenje. Posebej še zato, ker smo uspeli dnevno sodelovati z Zadružno zvezo na eni in Ministrstvom za kmetijstvo na drugi strani. Bili smo tudi vključeni v panožno sodelovanje prek sindikatov, SZDL, ZMS in ZKS kakor tudi Skupščine SRS, kjer smo pomagali pri sprejemanju in uveljavljanju cele vrste učinkovite kmetijske zakonodaje v takratnih, kmetijstvu vse bolj naklonjenih razmerah.

Med drugim smo z Zadružno zvezo Slovenije ter

s Kmetijskim institutom Slovenije in z agronomsko fakulteto, zastavili aktivnosti pri uvajanju sodobnejših tehnologij pridelave ter za redno oskrbo kmetijstva z gnojili in s semeni ob setvi in tudi organiziranem spravilu in odkupu žetve. V ta namen je bilo treba ob negativni devizni bilanci posebej zagotavljati tudi devizna sredstva iz republiških izvorov, saj je bila celotna panoga bilančno devizno deficitna, deviz pa nikjer.

Skupaj s kmetijci smo torej izdelali setvene plane in na osnovi tega izdelali programe in tudi skrbeli za njihovo udejanjanje. Šlo je za oskrbo s semeni, z gnojili, zaščitnimi sredstvi in drugim. Na tej podlagi je nastal letni plan odkupa tržnih viškov, s čimer smo zagotovili regrese in kreditna sredstva za odkup, organizacijo in skladiščenje pridelkov. Iskali smo tudi čim večje možnosti za izvoz živine, hmelja, vina in drugega.

Za takratne razmere so bile take poslovne akcije na ravni republike nujne tudi zato, da smo lahko organizirano nabavljali prehrabno bilančno manjkajoča žita, krmila, gnojila, zaščitna sredstva in drugo iz uvoza ali iz jugoslovanskih izvorov s pomočjo razpoložljivih deviznih sredstev. Krušna žita, koruzo in druga krmila smo organizirano nabavljali pretežno iz Vojvodine. Pri tem smo zamenjevali tudi blago za blago z obračunom devizne substance v posameznem blagu. Tako smo celo izračunali, koliko deviz je v kilogramu posamezne vrste žita. Tako smo v enaki devizno bilančni vrednosti zamenjali dobljeno za gume Save Kranj ali drugo blago, ki ga je primanjkovalo v Vojvodini.

Danes se to ravnanje sliši smešno, vendar ni bilo drugega izhoda, če smo hoteli dobiti potrebno pšenico za peko kruha in potrebno krmo za našo živinorejo. Občasno smo prišli celo tako daleč, da ni bilo zalog živil niti za tri mesece. Reševali smo se s posebnimi nočnimi vlaki v zadnjih trenutkih, ko smo vendarle lahko vplačali potrebne obračunske devize dobaviteljem za njihove sočasne potrebe po uvozu. Tako poslovanje je trajalo od konca 70. let,

ko je bila predsednica Zveznega izvršnega sveta Milka Planinc, in vse dotlej, dokler nismo uspeli z moratorijem odplačil na zapadle devizne dolgove. Takrat je bila zaradi pomanjkanja deviz oz. pomanjkanja bencina uvedena vožnja z avtomobili vsak drugi dan po sistemu parnih in neparnih števil na tablicah.

Takrat je nastal tudi program namenskega vlaganja slovenskih agroživilskih podjetij v namakalni sistem DTD na izbrani 30.000 hektarjev veliki kmetijski površini v Vojvodini. Tam so naši vzgojitelji žit zgradili tudi svoje silose, saj je bilo možno v kooperaciji pridelati celotno manjkajočo bilančno količino krušnih žit in krmil, cca 100.000 ton. S tem smo postali v Sloveniji povsem neodvisni od cenovnega izsiljevanja v primeru slabših letin. Izračunali smo namreč, da je, če moramo preplačati samo 10% več za celotni pridelek, kot ga stroškovno lahko pridelamo sami, ta investicija poplačana v dveh letih.

Dejansko smo v slabših letinah morali preplačevati pšenico in koruzo tudi za 25% več, glede na svetovne cene, ker ni bilo lastnih deviz. Del tega skupnega projekta na 10.000 hektarjih je bil celo realiziran na osnovi kredita, ki bi bil tudi vrnjen. Projekta žal ni bilo možno uresničiti v celoti zaradi nastalih mednacionalnih sporov. Kakršen koli odtok na račun tega koristnega projekta za takratne razmere je torej čista neumnost.

V času mojega štiriletnega vodenja zborničnega kmetijskega splošnega združenja je prav na mojo iniciativo tudi nastala prva strokovna podlaga za spremljanje lastnih cen osnovnih kmetijskih pridelkov v Sloveniji. Za maloprodajo osnovnih živil je takrat veljal administrativni režim cen z neko kombinacijo garantiranih odkupnih cen za osnovne pridelke. V kmetijskem in tržnem ministrstvu so vsak po svoje utemeljevali te cene, zato smo v Združenju zastavili strokovno utemeljeno metodologijo za ugotavljanje dejanskih proizvajalčevih cen za osnovne poljščine, prirejo mleka in mesa.

To metodologijo je skupaj z našim strokovnjakom vključil v svoj program Kmetijski inštitut Slovenije. Šele z leti so to metodologijo »posinovili« tudi na ministrstvih oz. v sami vladi, tako da velja še danes.

Za gospodarski položaj kmetijstva so prav na podlagi te metodologije ugotavljanja ekonomskih razmer v kmetijstvu nastali boljši časi. Nekmetijcem smo dokazali, da še vedno poteka proces primarne akumulacije na račun kmetijstva, da se tako zavaruje življenjska raven potrošnikov hrane. Škarje cen so se postopno začele zapirati, na drugi strani pa smo ugotavljali, da je pridelovanje hrane na razdrobljenih kmetijah precej dražje kot na urejenih družbenih obratih. Zato smo tudi na družbene obrate prenašali dokaj večje družbene obremenitve po enoti proizvoda, saj je bilo treba odvajati sorazmerno enake družbene prispevke kot zaposleni drugje.

Kmetje so bili teh bremen precej oproščeni ali so celo dobili dotacije. Tako je bila zmanjšana možnost za demagoško politikantstvo okrog prednosti družinskih kmetij pred našimi urejenimi družbenimi obrati. Vse to pa končno ni odtehtalo, saj so prišli družbeni obrati prej ko slej v nemilost tudi pred kmetijskimi politikami, čeprav so nekoč pomagali strokovno razvijati celotno kmetijstvo na evropsko raven. Žalostnom, a resnično, kakšno gospodarsko in strokovno škodo lahko povzroči osebno stremuštvu in slepo politikantstvo.

V tem času smo celotna kmetijska ekipa (kmetijsko ministrstvo, kmetijsko združenje, zadružna zveza, poslovne zveze, kmetijske strokovne institucije), seveda tudi z aktivizmom v okviru SZDL, ZKS republiških in občinskih organov, uspeli z uvajanjem sodobnih tehnologij v povprečju bistveno dvigniti raven celotne kmetijske proizvodnje. Tako mlečnost krav kot prirast mesa, predvsem z večanjem kakovosti in količin pridelkov na travniku, njivah in v nasadih. Za posamezne kmetijske stroke smo namreč pri našem združenju in zadružni zvezi obli-

kovali tehnološke time, ki so sprotno pripravljali strokovne pripomočke za uvajanje najsodobnejših tehnologij. To smo uveljavljali s pomočjo kmetijske pospeševalne službe v celotnem družbenem in zadružnem kmetijstvu.

Ti pospeševalni programi so bili smotrno podprti tudi z regresi in s premijami pri izboljšavi plemenske črede, uporabi selekcioniranega semena in sadik, s premijami pri sklepanju kooperacijskih pogodb, z dotacijami pri modernizaciji hlevov, izgradnji silosov in sušil za spravilo krme, melioraciji travnikov in pašnikov, pri obnovi nasadov, komasacijah, odkupu in agromelioracijah kmetijskih zemljišč, uvedbo precejšnjih odškodnin za trajno uničevanje kmetijskih površin v urbanistične namene s pozidavami in drugo. S konkretnimi proizvodnimi in strokovnimi rezultati nam je uspevalo dokazati koristnost teh družbenih naložb in tako pridobiti kar precejšnja namenska sredstva iz republiškega in občinskih proračunov. V takratnih samoupravnih razmerah smo torej uspevali dajati besedo stroki v precejšnje zadovoljstvo kmetovalcev. Na osnovi teh bistveno večjih proizvodnih in ekonomskih rezultatov smo se tako močno približali bilančni samooskrbi z osnovnimi živili v Sloveniji. To pa je seveda precej prispevalo k siceršnji gospodarski in politični samostojnosti v okviru takratne federacije. S hrano nas niso mogli več izsiljevati. Tako smo prvo leto začeli pri zatečenem letnem odkupu pšenice na ravni 20.000 ton, z leti pa smo to količino dvignili z večanjem pridelkov na 100.000 ton na približno enakih površinah. Uvedeni so bili tehnološko učinkoviti kolobarji z uravnoteženjem setve žit, okopavin in drugih poljščin. Morda so res posamezni pospeševalci pri tem pretiravali s propagiranjem setve pšenice tudi v hribovitih predelih, kar se pri škodoželjnejših še dandanes izrahlja za politično demagogijo. Te slabosti namreč še zdaleč ne morejo zmanjšati vrednosti bistvenega posodabljanja kmetijstva tudi v hribovitem svetu. Tržno usmerjene kmetije (cca 30.000) so si torej v

takratnem času izrazito gospodarsko opomogle in opremile s sodobno tehniko. Lahko rečemo, da je bila to zlata doba za naše kmetijstvo. Pri govejih plemenskih čredah in pitališčih, v tehnološko doslednih tehnologijah tudi v odprtih hlevih so rejci dosegali vrhunske rejske in ekonomske dosežke. Prav tako to velja za sadovnjake, vinograde, hmeljišča in vrtnine, kjer so naši strokovnjaki evropske celo prekosili s svojimi inovacijami.

Tudi ekonomski položaj v zadrugah in kmetijskih obratih se je lepo popravil, saj nismo več ugotavljali izgub. Razvila se je tudi vrhunska prehrabna industrija in posodobila dnevna oskrba z živili, z uravnoteženjem ponudbe in povpraševanja pa se je skoraj umirila rast cen v maloprodaji. Posodobljeno kmetijstvo je torej bistveno prispevalo k porasti življenjske ravni in boljšim razmeram v celotnem gospodarstvu.

Kmetje-zadružniki so z rastjo svoje ekonomske moči začeli bistveno pridobivati tudi na politični moči. Kadrovske kuhinje so vse bolj vključevale ugledne kmete v občinske in republiške organe SZDL in med odbornike ter poslance. Začelo se jih je vabiti kot redne goste na sestanke organov OK in CK ZKS, kjer so sodelovali pri kreiranju kmetijske politike. Posamezni kmetje so postali člani republiškega in občinskih komitejev za kmetijstvo pri izvršnih svetih. Kmetje so postopoma postali večina v združnih organih in v hranilno-kreditni službi.

V okviru RK ZMS je bila ponovno aktivirana sekcija Mladih zadružnikov. Kmetje so dobili glavno besedo v organih svojega pokojninskega in zdravstvenega zavarovanja. Kmečki glas in Kmečka knjiga sta postala resnično njihovi glasili, vse bolj pa so se kmetje oglašali tudi v drugih časopisih. Uvedena je bila redna tedenska kmetijska oddaja po TV ter dnevne kmetijske oddaje in strokovni nasveti po radiu. Organiziranih je bilo vse več javnih kmečkih tribun.

Velika večina takratnih kmečkih vodij in predstav-

nikov je ob sodelovanju RK ZMS ustanovilo tudi svojo stanovsko organizacijo pod imenom Kmečka zveza, z Omanom na čelu. Pri pripravi problemske konference o kmetijstvu, na kateri je bila zasnovana ta parapolitična organizacija leta 1988 v Žalcu, sem tudi osebno aktivno sodeloval. Bilo je namreč jasno, da ni bilo več možno zaustaviti pozitivnega zanosa predvsem mladih zadružnikov, da pridejo do svoje samostojne stanovske organizacije s povsem jasnimi političnimi cilji v korist kmetov in celotnega kmetijstva.

Vsi povabljeni gostje smo v svojih nagovorih mladince podprli. Tudi Andrej Marinc, Vlado Klemenčič, Milan Kneževič, Slavko Glinšek in Leon Frelih. Mladi kmetje, pa tudi prisotni starejši, so bili še kar realno kritični do razmer v kmetijstvu in terjali njegov boljši gospodarski in družbeni položaj. Oglasilo pa se je tudi nekaj poznanih politikantov, ki so si dali duška na račun Marince, Kneževiča in drugih politikov z neutemeljenimi obtožbami in žaljivkami, češ, ko bodo oni prišli na oblast, bodo z vsemi pometli in kar sami uredili razmere v korist prebivalstva. To je spodbudilo Vlada Klemenčiča, da je repliciral kritikom v tem smislu, da se najbrž ne zavedajo, koliko dobrega je bilo storjeno, vsaj v novjšem času za kmetijstvo. Prav gotovo pa čakajo tudi nove mlade sile enaka razočaranja, ko bodo slej ko prej posamezni politikanti tudi nanje vpili, da niso za kmete nič storili.

Seveda so se temu nasmejali, vendar kot kaže, ne za dolgo, glede na precej poslabšane razmere v kmetijstvu po t.i. prostovoljnem sestopu ZK z oblasti. Na mojo javno podporo mladim kmetovalcem pri delovanju Kmečke zveze, objavljene v Kmečkem glasu, ob sočasni kritiki demagoških nastopov politikantom, sem od dveh takrat znanih kmečkih novinarjev, ki sem jima očitno »stopil na rep«, v časopisni repliki dobil etiketo ovaduha. Čeprav so me tudi drugi prizadeti nagovarjali k polemiki ali celo tožbi, sem se temu zavestno odpovedal. Bilo mi je namreč povsem jasno, da imam opravka z

značajskimi pokvarjenci, ki se v slehernem režimu skušajo uveljaviti s svojimi nauki.

Torej ni res, da so se morali današnji kmečki vodje močno truditi, da bi si ustanovili svojo stanovsko-politično stranko v procesu demokratizacije, saj smo jim t.i. stari kmetijski aktivisti krepko pomagali, kjer koli je bilo to mogoče. Tako so med drugim osebno Ivanu Omanu pomagal iskati pisarniške prostore za delovanje Kmečke zveze. Ker na GZS to ni bilo možno, sem našel primeren prostor v takratni stavbi Kmečkega glasa, kjer pa niso želeli gostovati. Nastal je namreč spor glede nadaljnega koncepta Kmečkega glasa, ker ni hotel postati politično glasilo Kmečke zveze. Zaradi tega je bil ustanovljen nov tednik Slovenske brazde in pridobljen sedež Kmečke zveze na drugi lokaciji. Skušal sem tudi pomagati že leta 1989 pri udejanjanju nastale zahteve po ustanovitvi nove Kmetijsko-gospodarske zbornice. Akterjem pri kmečki zvezi smo vsi takratni kmetijski forumi predlagali, da bi stopili skupaj in pripravili skupno rešitev, da po nepotrebnem ne bi razbijali Zadrुžne zveze, kmetijskih in gozdarskih združenj ter drugih asociacij, ki bi želele in morale biti vključene v enotno Kmetijsko-gozdarsko zbornico.

Kmalu sem spoznal, da kmečki strankarski vodje na noben način ne želijo sodelovati s t.i. rdečimi kadri. Tudi za ceno, da vse staro, čeprav dobro, čim prej izgine s prizorišča. To je postala tudi uradna politika celotnega Demosa, ko je prišel na oblast. Posledice pa so bile seveda izredno škodljive za kmetijstvo in podeželje, s tem pa za celotno slovensko gospodarstvo.

Tako se je po nepotrebnem začela omejevat i gospodarska moč kmetijskih zadrug in kooperacijskega dela kmetijstva in gozdarstva z ustanavljanjem paralelnih kmečkih zadrug brez sredstev, trga in poslovodskih kadrov. Zadrug e in gozdarstvo so morale na silo izločiti dobro razvito kmetijsko in gozdarsko strokovno pospeševalno službo; tako bi bila podrejena državni upravi kot birokratski pri-

vesek brez odgovornosti za poslovne rezultate ob napačnih strokovnih nasvetih.

Ko bi to službo vsaj vrnili h Kmetijskemu inštitutu Slovenije in drugim biotehniškim inštitucijam zaradi njene koristne vsakodnevne povezave z znanostjo in s strokovnim usposabljanjem za sprotni prenos inovacij v najširšo proizvodno prakso, bi bilo veliko bolje.

Nastale so torej očitne strokovne, politične in posledično razvojne napake. V kratkih letih na oblasti ali pa z nesmotrnim delovanjem v opoziciji je strankarskim vodjem uspelo dobesedno uničiti izjemne strokovne in poslovne dosežke v celotnem gospodarstvu. V izgubah in kadrovskem siromaštvu velika večina kmetijskega združništva propadajo tudi sodobno urejeni družbeni kmetijski obrati in z njimi še kako potrebni predelovalni obrati. Zaradi tega je treba uvažati vse več živil za dnevno oskrbo, kmetijsko-živilski izvozni rezultati so več kot razpolovljeni.

Posamezni kooperacijski programi reje živine in perutnine, ki so kmetom omogočali dopolnilne dejavnosti, vidno propadajo in jim ni videti pomoči. V hribovitih krajih so tudi družinske kmetije ostale brez urejenih cestnih povezav, saj tega gozdarji ne zmorejo več, drugi pa tudi nimajo denarja.

V tako žalostnih razmerah za kmetijstvo in gozdarstvo ter seveda za celotno podeželje še tako lepo napisani novejši kmetijski razvojni načrti ne zaležejo. Ne povedo pa tudi prav nič novega od tega, kar je bilo v osemdesetih letih že znano in tudi ob pomoči celotne stroke pripravljeno za udejanjanje. Nosilci strokovnih zamisli so bili namreč takrat in sedaj iz istih strokovnih inštitucij, tako da jim po sedmih izgubljenih letih ni bilo treba nič drugega, kot že naštudirano prirediti za nove čase in nove gospodarje s t.i. strategijo razvoja našega kmetijstva, živilstva in podeželja.

Na žalost pa imajo ti programi danes mnogo manjšo materialno podlago za svoje udejanjanje, saj so se državni izvori realno bistveno zmanjšali, samo

kmetijsko in gozdarsko gospodarstvo pa je izgubilo skoraj polovico svoje lastne ekonomske moči, saj je v veliki meri kadrovsko in materialno obubožalo. Prepotrebni strokovni in poslovni kadri, ki se niso politično uklonili, so postali sumljivi in nepotrebni.

Samo tako si je namreč možno razložiti ignorant-sko distanco novih kmetijskih političnih veljakov do osebnih in strokovnih stikov s celotnimi inštitucijami, kot so npr. Splošno združenje kmetijstva in tudi najbolj urejena družbena kmetijska podjetja, prav tako do Zadružne zveze Slovenije in kmetijskih zadrug, kmetijskih poslovnih združenj in še katerih iz preteklosti.

Tako šele prihaja v ospredje tudi moj predlog o ustanovitvi nadstrankarskega interdisciplinarnega projektnega sveta republike za skladen gospodarski razvoj kmetijstva in podeželja. Posebej še z uvajanjem dopolnilnih gospodarskih dejavnosti na naših sorazmerno majhnih družinskih kmetijah in s sredstvi za te namene. Do skrajnosti sta tudi spolitizirani denacionalizacija in privatizacija kmetijskih in gozdarskih resursov. Podržavljajo se urejena družbena kmetijska posestva in gozdarski obrati, predelovalni obrati pa so prepuščeni negotovi usodi. Pri tem pa se seveda razglaša, kako se vse to očitno škodljivo za stroko in ekonomijo nikakor ne bi smelo dogajati. Če pa že pride kaj narobe, pa se to seveda nepošteno pripisuje napakam prejšnjega režima in seveda s političnim odporom do starih struktur.

Moje sodelovanje v Gospodarski zbornici Slovenije

Moram reči, da sem s svojim štiriletnim predsedovanjem na Kmetijskem poslovnem združenju in osemletnim profesionalnim članstvom v predsedstvu GZS pri ministrstvu in političnih organizacijah dosegel skupaj z drugimi kmetijci primerna pozitivna razpoloženja do kmetovalcev kljub sicer močno prevladujočih nekmetijcev ob še spreje-

mljivih gospodarsko-sistemskih rešitvah do kmetijstva in podeželja.

Ker me je to delo veselilo, sem celo odklonil kandiduro za namestnika republiškega kmetijskega ministra, čeprav z nakazano možnostjo, da lahko postanem tudi minister. Za to mi nikoli ni bilo žal, saj sem v zborničnem sistemu lahko storil precej več koristnega za kmetijstvo in podeželje.

Pri vsem tem ni bilo nepomembno moje aktivno delovanje v Zvezi kmetijskih inženirjev in tehnikov Slovenije. Eno mandatno dobo sem bil namestnik predsednika, drugo pa sem predsedoval. Dve leti sem predsedoval tudi Zvezi kmetijskih inženirjev in tehnikov Jugoslavije, kjer sem spoznal vrhunske strokovne ekipe in njihove institucije z bogatimi strokovno-znanstvenimi dosežki. Prirejali smo namreč tematske strokovne simpozije in tako povezovali znanost s proizvodno prakso. To je tudi gradilo medsebojno boljše razumevanje in omogočalo zaupanje med različnimi narodi in narodnostmi. Čutiti je bilo namreč tudi politične napetosti zaradi škodljivega nacionalizma.

Slovenci smo bili že takrat nekaterim drugim kar močno sumljivi, češ da bi radi izsilili švicarski tip konfederacije, Srbi pa so spontano močno podcenjevali tudi strokovne dosežke Albancev, do katerih so se obnašali zelo pokroviteljsko in jim nagajali. Tako se je zgodilo, da na Kongresu Zveze kmetijskih inženirjev in tehnikov v Prištini skorajda ni bilo nobenega Srba.

V prisotnosti predsednika jugoslovanske zveze sem obiskal tudi Zvezo inženirjev in tehnikov Sovjetske zveze. Tam so nam razkazali vrhunske kmetijske rezultate, posebej še v genetiki. Kljub temu pa so bili rezultati v njihovi kmetijski proizvodnji daleč pod našimi in drugimi evropskimi povprečnimi dosežki, očitno kot posledica planskega birokratskega gospodarskega modela poslovanja.

Moj umik v pokoj

Zaradi navedenih napetosti med kmetijskimi kadri iz prejšnjega in novega režima sem se s težavo odločil, da se umaknem v pokoj, čeprav bi lahko še ostal v ekipi zbornice. Predvsem se mi je uprlo poslušati kritiko za nazaj pri političnih spreobrnjenjih. Z nekaterimi smo namreč kar veliko let uspešno strokovno in sicer sodelovali, in tako postali tudi dobri prijatelji. Med njimi so se znašli tudi posamezni kmetijski novinarji, ugledni kmetijski strokovnjaki in posamezni ugledni kmetje. Med njimi tudi taki kmetovalci, ki smo jim pomagali obogateti, in tudi poznani bivši kmetijski politiki. Poiskali so si torej novo eksistenco z dobrikanjem novim političnim vodjem. Človeško sicer popolnoma razumljivo, vendar pa povsem nepotrebno, saj bi lahko ostali ponosni na dosežene skupne rezultate. Tako pa nehote sodelujejo pri drsenju voza nazaj, pri čemer mi seveda kot soavtorju zavidljivega kmetijskega napredka ni bilo treba sodelovati in se poniževati.

Moje sodelovanje pri razvoju malega gospodarstva

Resnično mi je žal, da v zborničnem sistemu ne morem več sodelovati pri že v letu 1985 dobro zasnovanem programu pospešenega razvoja obrtništva in malega gospodarstva. V predsedstvu GZS sem bil namreč kar osem let zadolžen tudi za ta pomemben del gospodarstva, posebej organiziranim v zasebnem obrtnem združenju in v združenju drobnega gospodarstva za družbeni sektor. Protagonisti smo morali začeti s prepričevanjem večinske in samozavestne velikoindustrijske in politične družčine, da je v vse bolj sproščenih tržnih razmerah, o katerih se je že začelo govoriti, prav drobnogospodarstvo lahko izjemno pomembno.

Po zaslugi Andreja Verbiča, Vlada Klemenčiča, Marka Bulca, Andreja Marinca in še nekaterih takratnih političnih liberalcev smo vztrajno prebijali led v okviru CK ZKS. Dokončno pa nam je uspe-

lo dobiti politično bitko s pripravo podobne problemske konference o razvoju obrtništva, podobno kot smo to pred več leti že opravili na omenjeni konferenci o liberalnejšem razvoju zasebnega kmetijstva. Pri tem so bili izjemno zaslužni v vodstvu obrtnega združenja s takratnim predsednikom Verdnikom na čelu. S potrpežljivimi predlogi, z obiskovanjem odločilnih osebnosti in aktiviranjem forumov, z vsakoletnimi sejemskimi prireditvami, najprej v Kranju, nato pa v Celju, smo vedno znova dokazovali vitalnost in družbeno koristnost obrtništva in malega gospodarstva. Na odpravo predsodkov pred zasebništvom je veliko prispevala tudi biennialna razstava domače in umetne obrti v Slovenj Gradcu.

Obrtniki pa so začenjali uspešno nastopati tudi na zunanjih tržiščih in na uglednem obrtniškem sejmu v Münchnu in drugod po svetu.

Za takratne jugoslovanske razmere smo v Sloveniji sprejeli zelo liberalen slovenski obrtniški zakon. Dovoljeval je pet, izjemoma pa tudi do deset zaposlenih pri obrtnikih, glede na dejavnost, pri družinski obrti pa tudi trideset in več. Uvedene so bile znatne davčne olajšave in kreditne ugodnosti za obrtnike. Začenjali smo z računalniško podporo ponudbe in povpraševanja med velikim in malim gospodarstvom na računalniški opremi Kovinotehne Celje in s prvimi razstavno-prodajnimi centri malega gospodarstva pri PIC DG. Uvedeni so bili posebni republiški in občinski skladi za razvoj drobnega gospodarstva. Uvedene so bile posebne triletne olajšave pri plačilu davka na dobiček pri novoustanovljenih podjetjih malega gospodarstva. Ustanovili smo t.i. šolo za drobno gospodarstvo pod imenom GEA COLLEGE v Bohinju. Pri tem smo morali posamezniki vložiti celo svoj zasebni začetni kapital, da smo s tem prepričali republiške asociacije, o potrebnosti te šole. Ustanovljeno je bilo posebno ministrstvo za drobno gospodarstvo. Končno nam je uspelo povsem sprostiti zasebno iniciativo v drobnem gospodarstvu, kot neke vrste

predhodnice današnje privatizacije v celotnem gospodarstvu.

Tako kot pred leti v kmetijstvu, smo v Sloveniji postali vzorniki za liberalizacijo obrti po vsej državi. Spomnim se problemske konference CK ZK Jugoslavije o obrtništvu na obrtniškem sejmu v Celju 1985. leta, ki jo je vodil znani poznejši predsednik ZIS-a Ante Marković. Skupaj z vodstvom slovenskih obrtnikov sva na tej konferenci kot predstavnika GZS aktivno sodelovala s predsednikom Markom Bulcem. Pri sprejemanju sklepov konference, ki je dala zeleno luč za liberalizacijo obrti, tako kot smo jo uvajali že v Sloveniji, tudi drugje po državi, se je tudi ob mojih sugestijah Marko Bulc vključil v razpravo več kot desetkrat. Tako smo vendar uspeli s svojimi za takratne čase revolucionarnimi predlogi v korist obrtnišva.

Kot rezultat tudi mojih prizadevanj so bila ob sproščeni zasebni iniciativi ustanovljena prva zasebna podjetja (Mikrohit, Mikroada, Grad, Pic, GeaCollege, Novna). Sprožen je bil pravi plaz drobnega podjetništva, ki je postopoma zapolnjeval vrzeli v enostranski podjetniški velikostni in usmeritveni strukturi.

Veliko so pri kreaciji sistemskih in zakonodajnih rešitev prispevali specializirani strokovnjaki za razvoj drobnega gospodarstva, kot so to dr. Petrinovala, dr. Vahčič, mag. Arhar in še nekateri takratni gospodarski liberalci. S svojim znanjem in vztrajnostjo smo se postopoma uveljavili v vseh republiških forumih ter na občinskih ravneh.

Zasnova za prodor in vidnejše rezultate v drobnem gospodarstvu, podobno kot prej zasebnega kmetijstva oz. zadružništva, je torej nastajala prav v času mojega delovanja v GZS. Na to smo seveda takratni akterji privatizacije kar ponosni. To so bila tudi prva znamenja sestopanja z oblasti takratnih vladajočih političnih struktur. Zato bo to obdobje ostalo v naši gospodarski zgodovini zapisano kot pomembna predhodnica nenasilni in tudi politični demokratizaciji v Sloveniji.

Moje videnje preteklosti in sedanjosti

Kmetijci in napredni kmetje me zagotovo štejejo med koristne slovenske agrarne politike sedemdesetih in osemdesetih let. Strokovnega in osebnega ugleda mi pred javnostjo ne bodo zmogli zmanjšati nitii strankarski politiki, čeprav skušajo celotni moji generaciji agrarnih politikov nalepiti različne etikete t.i. rdečih aktivistov, ki so sejali meglo.

Nasprotno pa me obrtniki, tako tudi njihovo sedanje strokovno in politično vodstvo, uvrščajo med svoje zaslužne sodelavce. Leta 1988 so me celo povabili za sekretarja takratnega Obrtnega združenja Slovenije. Ostal pa sem raje na zbornici, kjer sem pri razvoju obrti in malega gospodarstva pomagal dovolj koristno, kar mi je še posebej v zadovoljstvo.

Razmere v našem kmetijstvu in na podeželju so sorazmerno slabše, kot so bile v času mojega aktivnega delovanja. Izgubili smo zunanje trge, doma pa vse bolj pritiskajo konkurenčna živila gospodarsko razvitejših in tehnološko naprednejših sosedov, tako da se nam ne piše nič dobrega, četudi bomo vstopili v EU. Predvidoma se je gospodarsko uveljavilo nekaj tisoč povečanih družinskih kmetij, med njimi tudi novonastali obrati v cerkveni in veleposestniški lasti, nastalih v postopku vračanja kmetijskih in gozdarskih zemljišč v naravi. To pa še zdaleč ne bo nadoknadilo ogromne škode na razpadajočih družbenih obratih, s čimer naj bi popravili krivice iz preteklosti.

Za deset tisoč že urejenih kmetij in t.i. polkmetij, kjer morajo opuščati rejo živine in sodobno tehnologijo pridelave, pa ni videti perspektive. Zaradi oslabelega zadružništva in predelovalnih obratov že ostajajo brez trga, predvsem še zunanjega. Tako tudi brez družbenih stimulacij v težavnejših razmerah gospodarjenja v hribovitem svetu. Ogroženi so spričo uvoza cenejše hrane brez potrebnega tržnega reda in zaščite pred neloyalno konkurenco. Ogrožene so tudi prevladujoče srednje velike kmetije, saj je niso več sposobne obnavljati, kaj šele

modernizirati. Vidno tudi propadajo že zgrajena komunalna infrastruktura in kulturna dediščina na podeželju, kot izraz splošnega gospodarskega zastojaja.

Pri vidnem gospodarskem nazadovanju na podeželjunastaja poleg dejanske tudi velika latentna nezaposlenost, saj je bilo doslej iz redne zaposlitve odpuščeno največ polkvalificiranih delavcev iz mešanih kmetij. Zato je v tako poslabšanih socialnih razmerah na podeželju iluzorno pričakovati, da bodo s sproščanjem zemljišč na polkmetijah nastajale primerno velike družinske kmetije po evropskem vzorcu. Prav nasprotno, kmetije se bodo lastniško še bolj drobile med vse dediče, saj večinoma ostajajo brez možnosti zaposlovanja zunaj kmetijstva. Mnogi bodo tako prisiljeni odhajati s trebuhom za kruhom v širni svet. Zaradi tega se večini drobnim kmetovalcem na naših vaseh še kako kolca po enoumju, ko so bili vsi gospodarsko napredni kmetje spoštovani politiki. To se odraža tudi na volitvah.

Verjamem, da so tudi sedanji kmetijski voditelji že spoznali, da se zahtevni kmetijski problemi ne rešujejo z vilami in s kosami na političnih shodih, s traktorskimi zaporami na cestah, mejnih prehodih ter s podobnimi skeči. Po mojih izkušnjah zaleže le potrpežljivo strokovno delo s sprotnim prepričevanjem večine v skupno korist potrebnih rešitev, kjer koli je to možno in potrebno.

Škoda je torej izgubljenih sedem let po osamosvojitvi z jalovim politiziranjem. Marsikje bo treba nadaljevati tam, kjer smo po nepotrebnem obtičali. Splošni napredek torej kaj hitro razkriva strokovne polovičarje in politične šarlatane.

Pri tem naj omenim, da sem se s politiko začel aktivno ukvarjati že na ptujski gimnaziji. Tudi v času študija v Ljubljani, saj sem korakal v prvi vrsti demonstrantov ob tržaški krizi, ko smo vzklikali: »Dajte nam puške – gremo v Trst«. Sodeloval sem tudi v Študentskem svetu Akademskega kolegija

in Študentskega sveta. V ZKS sem bil sprejet šele leta 1962 v Ilirski Bistrici, ko sem bil kandidiran za župana. S političnim delom sem nadaljeval po vrnitvi v Ljubljano, ko sem se za devet let zaposlil na Zvezi sindikatov Slovenije.

Ob moji zaposlitvi na GZS sem bil nekaj časa tudi sekretar Osnovne organizacije ZKS. Takrat sem verjetno kar prvi uradno predlagal izločitev iz ZKJ, ker je poznani zvezni partijski funkcionar dr. Šušvar javno grdo ošteval Slovence kot separatiste.

V dokumentih ustanovljene Socialno demokratske unije Slovenije (SDU) sem skupaj z Rastkom Močnikom in s še nekaterimi osebnostmi iz t.i. slovenske pomladi in z znanimi kritiki slabosti v prejšnjem političnem sistemu naveden med člani njenega prvega vodstva. Na to sem ponosen. Ko pa je nastala Združena lista socialnih demokratov, sem se zaradi nestrinjanja prenehal aktivno ukvarjati s politikom.

Moje zasebno podjetništvo

Ko sem po odhodu Marka Bulca iz GZS spoznal, da se bom po desetih letih moral navajati na drugačne metode dela, prilagojene podrepniški politiki in novim oblastnikom, sem se odločil za predčasno upokožitev. Uprlo se mi je namreč, da bi se s šestdesetimi leti komur koli udingal ali v zborničnem sistemu s pomočjo kadrovske kuhinje celo izpodrival mlajše. Med njimi tudi take, ki sem jih osebno pripeljal na položaje v zbornične kmetijske forume.

Zamikalo me je samostojno podjetništvo, da bi lahko pri tem novem izzivu časa posredno, po potrebi, pomagal tudi svojcem iz začetniških podjetniških težav v njihovih firmah. Pri dolgoletnem sodelovanju z obrtniki sem spoznal, kako se temu delu streže.

Uspešno sem se preizkusil kot zunanji sodelavec pri PIC, GRAD, YAVNOST in GEA-COLLEGE, katerih soustanovitelji so tudi moji družinski člani. Proti koncu leta 1990 pa sem ustanovil svoje zaseb-

no svetovalno podjetje Kuking, d.o.o., na katerega sem prenesel vse svoje podjetniške aktivnosti, ter nadaljeval s poslovnim in finančnim inženiringom. Pridobil sem si zastopstva avstrijskih firm Laska, Moguntia, Eurotron in posameznih domačih firm. Svoje poslovne ambicije sem torej začel kazati v okviru PIC, d.o.o., kot njegov pogodbeni sodelavec, pomagal sem pri projektih za uvajanje privatizacije, razvijanju podjetniške franšize ter ustanavljanju malih podjetij. Pri GeaCollegu, d.o.o., sem pomagal pri programiranju in organizaciji prvih seminarjev za nove podjetnike. V okviru Yavnost, d.o.o., smo razvijali projekte za dopolnilne dejavnosti na podeželju, kot so pridelovanje gob, pridelovanje zdravilnih zelišč, pridelovanje semen, razvijanje domače in umetne obrti, ekološko varno odstranjevanje ostankov škropiv, uvajanje programov za celovito urejanje gospodarske in družbene aktivnosti na gospodarsko zaostalih podeželskih območjih in drugo.

Pri Grad, d.o.o., smo bili uspešni pri odkupovanju deviznih sredstev in podobnih projektih v času galopirajoče inflacije in splošnega pomanjkanja deviz. Z odkupovanjem deviz pri zainteresiranih podjetjih po vsej državi predvsem za republiške potrebe zaradi popolne blokade deviznega poslovanja pri Narodni banki Jugoslavije in zadrževanju carin v republiki sem pogodbeno nadaljeval v okviru Poslovnega sistema Slovin. Dne 9.9.1990 sem začel poslovati preko svojega podjetja Kuking, d.o.o., v Ljubljani.

Pri odkupu deviz za potrebe republiškega proračuna sem imel zaradi svojih poznanstev in ustvarjenega zaupanja pri vodilnih delavcih po Jugoslaviji kar zavidljive uspehe. Še pred osamosvojitveno vojno sem pomagal pri odkupu okrog 7 milijonov mark. V kritičnem času, ko sta namreč obe naši ministrstvi za obrambo in notranje zadeve pred bančnimi »šalterji« skorajda dobesedno čakali na te devizne prilive, s katerimi so v pripravah na odcepitveno vojno lahko kupovali predvsem orožje.

Pri našem tihem vdoru v zvezni devizni režim smo podjetjem omogočili prodajo deviz tudi po dvojni dinarski ceni, kolikor so sicer lahko dobili pri prodaji teh deviz v Narodni banki Jugoslavije. Pri odkupu skoraj 100 milijonov mark t.i. akreditivov v tujini pa so na vladni ravni in pri Slovinu postali nepredvidni. Dinarje so namreč nakazali, preden so postali dejanski lastniki deviznih sredstev oz. akreditivov s tujimi bančnimi garancijami.

Tako je nastala znana afera Slovin: Tudi po različnih intervencijah celo na vladni ravni podjetja v Srbiji niso hotela, in tudi smela, odstopiti že plačanih akreditivov. Kaže, da so njihove oblasti odkrile, da gredo te devize pri nas za odcepitvene namene.

Po prijavi zadeve od vodstva Slovin je to potrdila tudi kriminalistična preiskava. Kljub temu pa so zaprli njegovega finančnega direktorja Borisa Slaviča, ki je vodil ta nesrečni posel. Osumili so ga, da se je pri tem in drugih tovrstnih poslih osebno okoriščal, in to skupaj z mano in predstavnikom ministrstva za finance Mihajlom Madžarovičem. Minister Bastl, ki je omogočil vnaprejšnjo, čeprav zaradi galopirajoče inflacije skoraj brezvredno dinarsko vplačilo teh neodkupljenih deviz, pa je s svojega položaja nemudoma odstopil.

Pri uvedeni preiskavi v Slovinu so kriminalisti kar dvakrat preiskali tudi moje stanovanje in pregledali dokumentacijo poslovanja na sedežu mojega podjetja Kuking, d.o.o. Enako tudi na sedežu takratnega podjetja moje hčere Yavnost, d.o.o. Mene so obakrat zasliševali vso noč na sedežu kriminalistične policije v Ljubljani, drugič pa celo pri preiskovalnem sodniku v zaporu na Povšetovi. Očitno so me torej nameravali za dalj časa tudi zapreti skupaj z Madžarovičem, kot so že ob prvi preiskavi zaprli Borisa Slaviča. Tega pa zunajpravni senat ni dopustil.

Sledila je večletna in večkratna sodna preiskava, v kateri so skušali za sodelovanje pri teh poslih obtožiti tudi mojo hčer Andrejo, direktorico Yavnosti, dodatno še za opravljene kompenzacijske poraču-

ne medsebojnih obveznosti pri Slovinu. Doslej pa smo bili izvensodno na prvostopenjskem sodišču kar dvakrat oproščeni krivde, razen Borisa Slaviča, ki so mu očitali le še malomarno poslovanje. Vendar je tako odločitev prvostopenjskega sodišča na pritožbo javnega tožilca višje sodišče po osmih letih sodnih zapletov ovrglo in vrnilo na ponovno sodno obravnavo pri prvostopenjskem sodišču. Tako še vedno čakamo na dokončno oprostitev krivde, pri čemer gre vsega 100.000 tolarjev uradno dokumentiranih plačil Slovina meni osebno in 50.000 tolarjev Yavnosti za moje pogodbeno uporabljanje njenih prostorov pri opravljanju storitev za Slovin. In to pri uspešnem odkupu cca 5 mio DEM v korist republiškega proračuna, pri čemer je Slovin zaslužil najmanj milijon DEM razlike med odkupno in prodajno ceno.

Tako je verjetno tudi sodnikom v interesu, da po desetih letih obtožba zastara. Mene in mojo družino pa je vse to hudo prizadelo, tudi zdravstveno. Namesto da bi sodelujoči pri tem izjemno koristnem podvigu v najbolj kritičnem času našega osamosvajanja dobili primerno priznanje, smo doživeli sodno preganjanje.

Ob koncu moje poklicne in zasebnopodjetniške kariere sodelujem kot projektni vodja in soustanovitelj Poslovne skupnosti Zlato zrno in Zlat okus pri PZPS-GIZ, kar uspešno tudi pri uvajanju slovenskih skupinskih blagovnih znamk za teletino in meso mladega goveda. To strokovno zahtevno in gospodarsko koristno delo me seveda veseli, saj že kot senior še vedno koristno pomagam pri razvoju našega kmetijstva in podeželja, čemur tudi stanovalsko pripadam.

Pri tem dolgoročnem nacionalnem projektu dobiva naša strokovna in poslovna družčina pomembne ambicije. S pomočjo nacionalnih skupinskih blagovnih znamk in tudi z enovito slovensko zaščitno znamko za naša domača kakovostna živila se namreč edino lahko gospodarsko kosamo z vse bolj zahtevnimi gospodarskimi in tržnimi razme-

rami doma in v svetu. Tak veličasten poklicni izziv pa me pogosto tako prevzeme, da pozabljam na zdravje.

Imam pa izjemno srečo v zakonu, saj mi moja družica ljubeznivo pomaga tudi pri mojih zunajdružinskih obveznostih. Če ne drugače, me koristno opozarja kadar pretiravam v svoji poklicni zanesenosti. Kot profesorica matematike je ob lastni poklicni delovni obremenitvi, požrtvovalno prevzela nase glavni delež pri vzgoji najinih otrok, pri gospodinjstvu, skrbela je za dobro počutje v družini in pri najinih vnukih.

Predvidevam, da se bom nesrečnega počutil šele takrat, ko bom moral zaradi zdravja in starosti prenehati s poklicnim delom: Nikakor se namreč ne morem sprijazniti s tem, da bi v poklicnem brezdelju užival v sicer zasluženem pokoju.

Ključne besede

Šolanje, študentska leta, kmetijstvo, Ilirska Bistrica, Republiški sindikat, Gospodarska zbornica Slovenije, Beograd, zasebno podjetništvo.

Povzetek

Zgodovinsko društvo Ormož se je z zadnjim nadaljevanjem spominov spodobno oddolžilo našemu rojaku, ki je kot mlad nadebuden fant z vztrajnostjo in odrekanjem dosegel življenjski cilj kljub mnogim težkim življenjskim preizkušnjam. Njegov strah, da bodo njegovi spomini odšli z njim v grob, je bil odveč, saj so, žal, šele po njegovi prerani smrti izšli in so dostopni širši javnosti. Ob tem velja zahvala Frančku Mastenu iz Frankovcev, ki mi je pokazal in zaupal kopijo tipkopisa. Prav tako velja zahvala avtorjevemu bratu Frančku Kukovcu, ki, žal ni dočkal zadnjega nadaljevanja spominov.

V zadnjem nadaljevanju avtor spominov opisuje dijaška leta v ptujski gimnaziji, nato študij agronomije v Ljubljani, zaposlitev na KZ Ilirska Bistrica. V novem okolju se je kmalu znašel in postal priljubljen. Njegova delavnost, strokovnost in poštenost so ga pripeljale do zelo uspešnega predsednika ilirsko-bistriške občine. Po tem mandatu se je njegova strokovna kot politična pot strmo dvigala. Bil je predsednik Sindikata RO delavcev v kmetijstvu in živilski industriji in delal v Republiških sindikatih. Njegovo sposobnost so opazili v Beogradu, kjer so ga postavili za vodjo Zvezne komisije za kmetijstvo in zadružništvo pri CK ZKJ. Kmalu za tem pa je postal podsekretar v Zveznem komiteju za kmetijstvu. Pri demokratizaciji Slovenije je s svojim znanjem in zvezami prispeval pomemben delež pri njeni osamosvojitvi, česar pa vodilna struktura ni dovolj spoštovala, doživel je celo neosnovano sodno preganjanje.